

Opbouwwerk Brussel 79

20 jaar RisoBrussel

1983 - 2003

Nieuws uit RisoBrussel

V. U.: Rohnny Buyens, Antwerpsesteenweg 295, 1000 Brussel
Driemaandelijks informatieblad – November 2003, Jaargang 19

Editoriaal

Rohnny Buyens

Dit jaar bestaat RisoBrussel 20 jaar, op maandag 13 oktober 2003 om precies te zijn. 20 jaar RisoBrussel is 20 jaar leven en (opbouw) werken in een grootstad, Brussel, die men terzelfdertijd kan liefhebben en haten.

Laat ons met het aangenaamste beginnen: de liefde.

Brussel is één van de meest multi-culturele steden ter wereld. In het Brussels Gewest wonen ongeveer 1 miljoen mensen verspreid over 19 gemeenten. In die 19 gemeenten wonen mensen uit alle 189 landen van de wereld die door de VN erkend zijn. Illustratief is zeker Brussel stad, de grootste van de 19 gemeenten met ongeveer 140.000 inwoners. Daar wonen mensen uit 185 van de 189 landen die erkend zijn door de VN. In Brussel worden er frequent 60 verschillende talen gesproken. Brussel is daardoor niet alleen de hoofdstad van Vlaanderen, België en Europa. Brussel is daardoor ook een venster op de wereld.

In het Brussels Gewest wonen kinderen, jongeren, studenten, werkmensen, artiesten, senioren en mensen uit alle windstreken samen. Brussel is bovendien een broeikast van economie, diplomatie, politiek en cultuur.

Maar er is ook een zekere haat t.o.v. Brussel. Nergens in België vindt men meer armen dan in Brussel. Dat is des te schrijnender omdat terzelfdertijd het Brussels Gewest één van de rijkste regio's is van Europa. Bovendien zijn er in het Brussels Gewest duizenden leerlingen met leerachterstand, tienduizenden mensen op zoek naar een betaalbare woning en / of werk. Men vindt hier ook de grootste concentratie van politiek vluchtelingen en illegalen van het land evenals de grootste concentratie van mensen die lijden aan ongeneeslijke ziekten zoals kanker of aids. Ook vindt men in Brussel een grote groep vergeten armen, alleenstaande senioren, die meestal leven in de volkse wijken.

Maar ondanks al die miserie zijn er toch hoopgevende signalen uit die volkse wijken. Zo zijn er de spontane vormen van solidariteit in deze wijken. Illustratief zijn zeker de migrantenvrouwen die boodschappen doen voor alleenstaande senioren die onder of boven hun wonen. Die senioren letten regelmatig op de kinderen van de migranten. Men moet dit natuurlijk niet gaan overschatten en er bestaan ook pesterijen en misverstanden tussen bevolkingsgroepen in deze wijken. Maar toch zijn er die spontane vormen van solidariteit waaruit opbouwwerkers inspiratie kunnen putten.

Daarnaast zijn er de verschillende mensen die zich dagdagelijks inzetten voor mensen die het moeilijk hebben in deze grootstad: leerkrachten, mensen in de welzijns- en gezondheidssector, in de culturele sector; opbouwwerkers ook ...

Tijdens de voorbije 20 jaar hebben ongeveer 150 mensen zich professioneel ingezet voor RisoBrussel. Daarnaast waren er de honderden vrijwilligers die het beste van zichzelf hebben gegeven en nog geven. Bedankt, al die enthousiaste, creatieve en idealistische mensen.

RisoBrussel ... 20 jaar

In een mensenleven is 20 jaar jong. De kindertijd is men ontgroeid en het jeugdig experimenteren vermindert. Op haar/zijn 20-ste staat men aan de poort van het „echte” leven. Laat het ook zo zijn voor RisoBrussel. Af en toe het kind op je schoot nemen en nog wat jeugdig experimenteren moet zeker kunnen.

Op naar de volgende 20 jaar!

Rohnny Buyens
Voorzitter RisoBrussel

Aan een aantal mensen uit Brussel en daarbuiten die van enige afstand het wereldje van het opbouwwerk overschouwen vroegen we een korte bijdrage te schrijven. De opdracht was voor iedereen dezelfde: „kort reflecteren over rol en positie van het opbouwwerk in een stedelijke context anno 2003, mogelijkheden en beperkingen. Je bent daar geheel vrij in: iets algemeen of een bijzonder aandachtspunt dat je na aan het hart ligt. Wij vragen de auteurs een vrije en vranke mening, ook ten aanzien van RisoBrussel.”

Omzeggens iedereen vond de tijd om zijn/haar huiswerk te maken. We danken dan ook de auteurs voor hun inspanningen en voor het resultaat dat hier voor ligt. Hors concours staan we tenslotte stil bij 20 jaar RisoBrussel. (ast)

Over ondergewaardeerd buurtwerk en overvraagd opbouwwerk.

Anjes Goris

Toen in 1984 voormalig minister Poma de krijtlijnen voor het buurt- en opbouwwerk hertekende en het projectmatige opbouwwerk het levenslicht zag, kwam er een drastische omwenteling in de sector.

Het „nieuwe” opbouwwerk brak met het verleden, weg met het (oubollige) buurtwerk, het barricaden-opbouwwerk, voortaan zou er efficiënt gewerkt worden aan concrete oplossingen van problemen die – vooral, en met de jaren nog sterker – de kansarmoede uit de wereld moesten helpen. Ook RisoBrussel stond voor de uitdaging van de andere aanpak. Gaandeweg, meer of minder succesvol, werden projecten gerealiseerd die het leven van kansarme, kwetsbare bevolkingsgroepen verbeterden op het vlak van ruimtelijke ordening, huisvesting, welzijn, enz.

Als ik na al die jaren terugkijk op het werk dat RisoBrussel verzette, kan ik het alleen maar feliciteren. Er werd (en wordt) baanbrekend werk verricht, er wordt vanuit een sterke visie gewerkt, er worden duidelijke keuzes gemaakt, men is op het terrein aanwezig en men wordt (toch al een beetje meer) erkend als deskundige gespreks- en actiepartner.

Ik wil mijn bijdrage focussen op 2 voor mij uiterst belangrijke aspecten, die niet enkel het Brusselse opbouwwerk aanbelangen dan wel het opbouwwerk in het algemeen, maar die binnen de complexe Brusselse realiteit extra belangrijk zijn, nl. het buurtwerk en de rol van de opbouwwerker.

Het buurtwerk

Hoe methodisch, goed en creatief het opbouwwerk ook mag werken, het staat en valt met de inspraak en participatie van groepen mensen waar het om gaat. Hun ervaringen, meningen, verwachtingen, wensen, voorstellen, moeten centraal staan bij het werken aan oplossingen van problemen die zich in hun leefomgeving stellen. De cruciale vraag blijft: hoe mobiliseer je mensen

om dat te uiten, om daarvoor op te komen, om mekaar te vinden, om het lef te ontwikkelen om in actie te komen, om op tafel te kloppen, om gehoord te worden, om te durven reageren, om niet aan het kortste eind te trekken?

Wetend dat het om „kwetsbare” groepen gaat die niet of ontoereikend over de nodige vaardigheden beschikken om in hun pen te kruipen, om dossiers te vreten, om informatie te vatten en te verwerken, om zich te organiseren, om te weten waar en bij wie ze moeten zijn en/of aankloppen, moet je hen eerst ondersteunen in het ontwikkelen van zelfvertrouwen, hen in contact brengen met anderen, hen stimuleren om zich te uiten, en zoveel meer.

Dan kom je als vanzelfsprekend bij de buurt- of wijkhuizen terecht, of de buurtgerichte basisvoorziening, of welke naam men deze basisdienst ook moge geven. Het gaat om plekken waar ontmoeting en verhalen centraal staan, waar oren luisteren, waar activiteiten tot ontwikkeling kunnen komen die saamhorigheid bevorderen, broedplaatsen waar werken aan sociale cohesie een kans krijgt, waar ideeën kunnen getoetst worden en plannen vorm krijgen, waar – inderdaad – het opbouwwerk een basis kan vinden, een herkenbare plaats voor al wie in de buurt thuis is.

Het is niet zo dat we dan teruggaan naar een nostalgisch verleden, het is wél zo – en ook de overheid moet dat beseffen – dat een effectief en efficiënt opbouwwerk, een sterk draagvlak nodig heeft en dat ontstaat niet in het luchtledige. Dat ontwikkelt zich waar mensen samenkomen, waar zich processen voltrekken van bewustwording, van kennen en kunnen, van ... macht(svorming). Binnen een ruimere werking van een buurthuis, waar continuïteit kan verzekerd worden, is de slag- en slaagkracht van het opbouwwerk beter gegarandeerd.

Dit moet niet meer bewezen worden, de moeizame maar boeiende praktijk van het opbouwwerk heeft

die behoefte de laatste jaren duidelijker dan ooit blootgelegd. Ook op theoretisch vlak werd hierrond heel wat denkwerk verricht : men weet dus waar het over gaat, men weet hoe het kan. Het is aan de overheid om er werk van te maken en de budgetten ervoor vrij te maken.

Er is zelfs meer. In (politieke) tijden waarin de „gezelligheid” gepromoot wordt en initiatieven (financieel) ondersteund worden om het contact tussen mensen te bevorderen om de verzuring tegen te gaan, is het op zijn minst eigenaardig dat het buurthuiswerk nergens ter sprake komt in overheidsbemoedeningen. Waar wacht men op?

De rol van de opbouwwerker

De opbouwwerker heeft doorheen de jaren veel taken in zijn / haar korf zien belanden. Door de aard van het werk is dit begrijpelijk. Hij / zij moet immers van vele markten thuis zijn en problemen waar mensen mee geconfronteerd worden, hebben vele uitlopers: in allerlei instanties, op het vlak van informatie, van beslissingen van gemeentelijke en andere overheden, in aanslepende procedure-kwesties, in een gebrekkige onderlinge afstemming van organisaties en initiatieven. Dat heeft tot gevolg dat de opbouwwerk(st)er *en* mensen moet ondersteunen om zich te organiseren, *en* informant is, *en* bemiddelaar, *en* pleitbezorger, *en* manager, *en* netwerkontwikkelaar, *en*... Nochtans is zijn eerste deskundigheid de procesbegeleiding van mensen om hun probleemoplossend vermogen te vergroten en zo mee vorm te geven aan een voor hen meer leefbare omgeving.

Dat is traag en moeizaam werk dat bijzonder veel energie vraagt, maar broodnodig is om mensen een terechte plaats te geven in onze samenleving.

Waar ligt de oorzaak van deze verwachtingen?

Het opbouwwerk heeft het al altijd wat moeilijk gehad om aan buitenstaanders duidelijk te maken waar het voor staat. Je moet al bijna een ingewijde zijn om het helemaal te snappen. Dat geeft aanleiding tot interpretaties, tot invulling door anderen, tot het toeschuiven van taken naar de opbouwwerk(st)er, want „wie moet dat anders doen

of wie is er het best voor geplaatst”? In veel gevallen gaat het om coördinerende taken op buurt- of wijkniveau of om de organisatie en het leidinggeven aan overleg tussen diverse organisaties. Natuurlijk is dat noodzakelijk werk, maar of het opbouwwerk daar moet voor opdraaien, is niet evident. Het legt eerder de zwakke plekken bloot van diverse acties op het terrein, waarbij initiatiefnemers vaak vergeten dat, wil men tot duurzame oplossingen komen, iemand dit geheel moet coachen, in banen moet leiden, moet bemiddelen bij vele mede-actoren, en dergelijke meer.

Ook de opbouwwerk(st)er zelf gaat in deze allicht niet vrijuit. Opbouwwerk is een moeilijke job van geduldig luisteren, langzaam opbouwen, duidelijk maken aan mensen van hoe dingen in mekaar zitten... en dat is niet de plezierigste bezigheid. Bovendien is het probleem dat moet aangepakt worden meestal ook niet van die aard dat je vlug resultaten ziet of die je in een handomdraai klaart. Een opbouwwerk(st)er moet dus van de taaiheid soort zijn om zich niet te laten verleiden tot alle mogelijke taakaspecten die nodig zijn, maar door wie uitvoerbaar?

Een oplossing ligt niet voor de hand. De opbouwwerk(st)er moet zeker voldoende ruimte hebben om zijn/haar kerntaken in te vullen en vorm te geven (inclusief het bespelen van alle relevante oplossingskanalen) en moet zich daarin gesteund en erkend voelen. Andere taken zouden door anderen moeten opgenomen worden. Wie die „anderen” zijn zal van project tot project en van gebied tot gebied verschillen, maar moet liefst duidelijk zijn.

Tot slot: 20 jaar RisoBrussel heeft alleszins bewezen dat opbouwwerk als werkvorm nodig is. Aan de overheid om het verder mogelijk te maken en... het buurtwerk niet te vergeten.

Anjes Goris is oud-voorzitter van RisoBrussel

Is het opbouwwerk mee in evolutie?

Omer Mommaerts

De jarenlange ervaring op verschillende niveaus in de arbeidersbeweging en derdewereldorganisaties, maar ook in wijkwerking en de laatste jaren in de anders- of anti-globalisatiestroming leert mij dat het streven naar een meer menswaardige en solidaire samenleving langs verschillende paden tegelijkertijd loopt.

Het opbouwwerk, de arbeidersorganisaties en de Noord-Zuidbewegingen maken een evolutie mee, die eenzelfde richting uitgaat en resulteert in de noodzaak van meer systematische samenwerking en globale aanpak.

Opbouwwerk

Wanneer we de armoedebestrijding als uitgangspunt nemen voor het opbouwwerk, dan stellen we vast dat in een ver verleden, dat nog altijd voortwoekert, de caritatieve instellingen de eersten waren om de materiële nood te lenigen, veelal vanuit religieuze motieven. In de arbeidersbewegingen waren er de coöperatieven, die via gezamenlijke aankoop, ziekenkassen en volksspaarbanken aan herverdeling deden. Los van dit alles was er het spontane niet-gesubsidieerde buurtwerk in stedelijke milieus en sinds meer dan 20 jaar is in Brusselse wijken het opbouwwerk begonnen met dienstverlening aan doelgroepen, huisvesting en ruimtelijke ordening. De hoofdbedoeling was de materiële situatie te verbeteren, het groepsgevoel te versterken en naar meer integratie in de samenleving te streven. Geleidelijk aan heeft RisoBrussel de werking opengetrokken naar economische projecten en sociaal beheer van woningen als stap naar meer stadsontwikkeling. De klemtoon kwam te liggen op tewerkstelling, sociale begeleiding en buurtbeheer in de sociale huisvesting. De laatste jaren focust het opbouwwerk op leefbaarheid en sociale wijkontwikkeling. De herwaardering van vervallen stadswijken wordt prioritair, waarin de wijkcontracten een grote rol spelen. Enerzijds wordt het accent gelegd op een meer globale visie en anderzijds op de actieve betrokkenheid van de bevolking.

Arbeidersbeweging

De arbeidersorganisaties kennen een lange geschiedenis. Als reactie op de zwarte miserie, zoals we die uitgebeeld zien in de film *Daens*, ontstaan arbeidersbonden door solidariteit op de werkvloer, stakingen en andere acties en door lokale initiatieven van „onderlinge bijstand”. Langzaam groeien de vele kleine initiatieven uit tot nationale massa-organisaties. De machtsverhouding tussen arbeidersbewegingen, werkgevers en overheid wordt na Wereldoorlog II verzilverd in een uitgebouwde en soliede sociale zekerheid en bezegeld in een reeks overlegstructuren. Via de komst van multinationale ondernemingen en van gastarbeiders sinds de jaren '60 enerzijds en de toenemende globalisering van de economie op Europees vlak (euro, uitbreiding, ...) en op wereldniveau (G8, WHA, GATS, ...) kennen we de internationalisering van de economie. De vakbonden worden in het defensief gedrongen. De vraag mag gerust gesteld worden of in de huidige stand van zaken geen omschakeling nodig is van overlegssyndicalisme naar strijdsyndicalisme.

Wat heeft dit nu te maken met Brussel en de leefkwaliteit van de Brusselaars? Het is een algemeen erkend feit dat de politieke besluitvorming meer en meer bepaald wordt door de economische en financiële machtsinstellingen. Zeker de bewoners van Brussel voelen met de ellebogen aan dat de toenemende machtsconcentratie in Brussel de onmacht van de bevolking vergroot. Vandaar een groeiend individualisme en maatschappelijke onverschilligheid, verzwakkend politiek bewustzijn en weing of geen actiebereidheid. En dit alles wordt dan nog aangedikt door een agressief extreem rechts gedachtengoed. Opbouwwerk en arbeidersorganisaties hebben van mekaar veel te leren en kunnen mekaar aanvullen. Grondspeculanten en patronaat staan immers aan de kant van de neoliberale logica met als gevolg een samenleving, waarin de dualiteit voortdurend toeneemt en de uitsluiting welig tiert.

Vooral massale solidariteitsacties, gedragen door een militante basis, gepaard aan degelijk dossierwerk en bewonersparticipatie in een stedelijk milieu kunnen publieke opinie, overheid en economische machthebbers duidelijke signalen geven en bewegen tot verandering. Is dat niet het gezamenlijk terrein van arbeidersorganisaties, opbouwwerk en anderen?

Noord-Zuidbeweging

Men moet niet veel verbeelding hebben om in te zien dat de internationale dimensie onontbeerlijk is om zowel de steeds evoluerende situatie te verklaren als om perspectieven aan te reiken als mogelijke antwoorden op een maatschappij, waar de kloof tussen arm en rijk vergroot en de onzekerheid toeneemt. Vandaar het belang van de Noord-Zuidbeweging om actie en vorming op te zetten tegen het onrecht in de wereld. De derde-wereldbeweging heeft de laatste 20-30 jaar ook een hele evolutie doorgemaakt, waarin alle facetten van onderweg nog altijd voortleven. We hebben nog de tijd gekend van het knikkend negertje en het zilverpapier, de caritatieve aanpak, en niet alleen in kerkelijke middens. Deze houding steekt nog vaak de kop op bij noodhulp en bij de vele financiële en/of bedelacties. Dit „herverdelingsmechanisme” werd geleidelijk omgezet in projectenwerking, waarbij instrumenten aangereikt werden en coöperanten gestuurd om lokaal initiatieven met de plaatselijke bevolking te realiseren. In een volgende fase is men gaan inzien dat andere handelsverhoudingen en democratische structuren nodig zijn om fundamentele veranderingen op lange termijn mogelijk te maken. Zo werd er meer en meer het accent gelegd op politieke acties in de Noord-Zuidbeweging. En een volgende stap, de moeilijkste, zal economisch moeten zijn, samengevat voor mij in het begrip „democratisering en socialisering van de economie”.

De internationalisering van de grootstad en meer en meer ook van de andere steden is en wordt een gegeven, waar we niet meer omheen kunnen. Vandaar ook de pilootfunctie van Brussel. Wie niet blind wil zijn kan dan niet anders dan steeds duidelijker de band te leggen van de lokale situatie en de lokale aanpak met de internationale context en globale actie. De slogan „act local, think global”,

moet verruimd worden naar „think en act local, think en act global”. Deze grensverleggende aanpak is niet vanzelfsprekend en komt niet zo maar spontaan aan de oppervlakte. We moeten blijven zoeken welke methodieken ons daarbij kunnen helpen, en vooral veel experimenteren is de boodschap.

Sociaal Forum

Zelf ben ik ervan overtuigd dat elk van deze drie benaderingen (opbouwwerk, arbeidersvraagstuk en internationale dimensie), en wellicht ook andere (ik denk aan gender en de ecologische) zinvol blijven en versterkt moeten worden. Maar minstens even noodzakelijk en belangrijk is een meer globale en gezamenlijke aanpak tegenover de toenemende arrogantie van het neoliberal kapitalisme.

Een gelijke evolutie is waar te nemen in de drie verschillende stromingen: van een liefdadige, zachte, hulpverlenende rol over projecten waar „vissen geven” verandert in „leren vissen” tot een meer structurele, harde globale en economische dimensie.

In de mate dat de openheid groeit, dat ieder initiatief, iedere beweging of instelling grensverleggend wil zijn en dat samenwerking en netwerkvorming als meer vanzelfsprekend aanvaard zullen worden, moet er ruimte gecreëerd worden, waarin die evolutie kan gedijen en tot ontplooiing komen. De ideale ruimte is er misschien nog niet, maar het Sociaal Forum heeft toch wel iets. Waar de meerderheid in de oude en nieuwe sociale bewegingen, zeker in de grote, eigenlijk dacht en denkt, handelt en handelt vanuit de overtuiging: „We willen wel dat het onrechtvaardig systeem verandert, maar in feite geloven we er niet (meer) in. We kunnen en willen alleen nog aan de gevolgen sleutelen terwijl we de oorzaken eigenlijk niet aankunnen”.

Tegenover die onmacht en gelatenheid komen die jonge zogenoemde anti-globalisten (in feite zijn zij de echte globalisten van de solidariteit) met een enorme vanzelfsprekendheid, lef en overtuiging zeggen dat een andere wereld mogelijk is. Tegenover de economische reuzen wordt onmacht omgevoerd tot een mondiale stroming van hoop, die inspirerend, motiverend en mobiliserend werk. En dat miste ik. Het lijkt misschien naïef en utopisch

(so what ?), maar is dit niet het enige perspectief dat reële kans op slagen biedt? Als we zien hoe de groten der aarde zich beschermen tegenover de anti-globalisten, hoe zij trachten die nieuwe stroming te omarmen of te versmachten, te criminaliseren of te minimaliseren, dan zegt dat toch iets over de kracht van dit zogezegd groepje ongeregeld.

Maar laat ons ook niet lichtgelovig zijn en denken dat het nu wel vlot zal lopen. Er zal verdorie nog hard moeten aan gewerkt worden. Vele gevaren zullen moeten getrotseerd worden, groepen allerhande zullen willen recupereren en kanaliseren naar eigen doelstellingen, nieuwe evenwichten moeten gezocht worden. Er zal vooral respect en openheid moeten zijn voor eenheid in verscheidenheid, zonder te vervallen in oppervlakkigheid en éénzijdigheid.

Naast het Wereld Sociaal Forum werd een Europees Sociaal Forum georganiseerd en kwam er een Belgisch Sociaal Forum, waar één van de besluiten was dat lokale fora zouden moeten volgen. En zo gebeurde. In Brussel namen een aantal mensen, meestal vrijwilligers, uit verschillende bewegingen het initiatief om met een Sociaal Forum Brussel te starten. En overall horen wij: een schitterend idee, een prachtig initiatief. Maar wanneer dit project een concrete invulling krijgt in een ontmoetingsdag van 30 à 40 lokale groepen op 4 oktober 2003, dan stellen we vast dat organisaties uit het middenvel zoals de meeste Gemeenschapscentra, RisoBrussel, Cesso, en andere... met veel verontschuldigingen slechts een matige „daadwerkelijke” belangstelling betonen in dit ontluikend Sociaal Forum Brussel.

Doorgaan, nadenken en experimenteren

De economische realiteit dwingt het opbouwwerk de doelstellingen en werking open te trekken en dwarsverbindingen te ontwikkelen naar meer systematische samenwerking met arbeidersorganisaties en NGO's, én naar een meer globale aanpak en zoeken naar inschakeling en actieve inzet in de anders-globalisatiestroming en de tegenbeweging. We kunnen het ons niet permitteren om alleen maar aan de gevolgen te werken en niet aan de oorzaken. Dus niet alleen optrekken, maar ook verdiepen naar een meer structurele dimensie.

De moeilijkheid daarbij is hoe zoveel mogelijk bewoners daarin kunnen meedoen en meegenomen worden. De professionalisering van het opbouwwerk houdt in dat de werking in Brussel, met enorm veel inzet weliswaar, te vaak herleid wordt tot een kwestie die zich afspeelt van maandag tot vrijdag, tussen 9 en 17 uur. Dit is wat te cru gesteld om te wijzen op de dringende noodzaak van meer participatieve democratie. In theorie hebben we er de mond van vol, maar de praktijk loopt achter. Dit is geen verwijt, maar vraagt om meer inspanningen en experimenten.

Besluit: in ieder geval wat we bezig zijn nog beter doen, maar met een open blik en solidaire bereidheid altijd opnieuw aan nieuwe wegen timmeren, samen met velen, lokaal en globaal.

Omer Mommaerts is actief in de vakbeweging, de Derde-wereldbeweging en ook voorzitter van Buurtwinkel Anneessenswijk.

Officiële openingsspeech van BiDONVILLE

Foto: Michel Demol

Dansen op het slappe koord, tussen drie (h)euvels.

Albert Martens

Voorzichtig reflecterend en toch op grond van enige praktijkervaringen, zou ik geneigd zijn te schrijven dat drie kwalen het wijkopbouwwerk bedreigen. In willekeurige volgorde, zijn die de volgende.

De heuvelachtige Dupontstraat is een uitstekende hindernis tijdens het buurtfeest.

Foto: Michel Demol

Inkapseling en betutteling

Er gaat geen dag voorbij of het thema „participatie” in een of ander krant, tijdschrift of redevoering duikt op. Mensen worden aangespoord om „deel te nemen”, om hun stem te laten horen, hun mening te verkondigen. Participatieve stedenbouw, participatieve begrotingsdiscussie, plaatselijke comités voor geïntegreerde ontwikkeling, bewonersinspraak zijn schering en inslag. Niet binnen het „volkshuis”, het vakbondslokaal of in het parochiecentrum, maar in het „huis voor participatie” moeten de neuzen in dezelfde richting worden gestroomlijnd.

Bij de verschillende overheden, al naar gelang het niveau en de schaal, is de verleiding groot om over de besproken thema's, een omvangrijke, algemene consensus te bereiken, liever niet met een stemming en zonder te felle reacties. En dit alles nog zo mediatiek mogelijk opdat bij de volgende verkiezingen (en er zijn er nog wat in Brussel te verwachten) de verkozenen dit op hun krediet kunnen inschrijven.

Hoe moeten dan de verschillende 1ste- en 2delijns-opbouwwerkorganisaties daar tegenover staan? Enerzijds blijven hun krediet en hun legitimiteit ten opzichte van de „verkozenen door het volk” broos. Zo de opbouwwerkers een uitgesproken kritiek willen uiten, dan zal hun steeds gevraagd worden in wiens naam zij spreken. Hun legitimiteit moeten ze telkens bewijzen en zij krijgen vaak het verwijt dat ze slechts de meningen van een deel van de bevolking verkondigen. Anderzijds worden die organisaties door de subsidiërende instanties, steeds meer in het keurslijf van de „projectsubsidieering” gewrongen, zodat zij voortdurend moeten bewijzen hoe opbouwend, constructief, consensueel en voor de ganse bevolking zij aan het werk gaan.

Geklemd door de contestatie van hun spreekrecht en gekweld door onverzadigbare eisen van de broodheren, worden de acties van het opbouwwerk dan niet veel meer dan een slappe koffie protest, het wegvijlen van de scherpe kantjes en

het afkoelen van de warmgelopen en recalcitrante bewoners.

Totalitarisme van basis en achterban

Het tweede euvel is (het bezwijken voor) het lokale wijktotalitarisme. „De fabriek aan de arbeiders”, „het land aan de boeren”, „de stad aan de burgers”, „de wijk aan de bewoners”... zijn gekende oorlogskreten. Hiermee worden achterban en tegenstrevers duidelijk gemaakt wat er op het spel staat. En nog opgepept met de volgende slagzin: „Wie niet voor ons is, is tegen ons” zullen de opbouwwerkers niet veel meer kunnen, dan de stoet (braafjes?) volgen tot wanneer de volgende confrontatie plaats grijpt. De opbouwwerker wordt dan in naam van de leuze: „het volk weet het zeker en altijd beter dan wie ook”, met of zonder tegenzin, door de „basis” gegijzeld. Het overstijgen van deze opgelegde volgzzaamheid vergt kennis, kunde en overtuigingskracht. Ook machtelozen die amper enige slagkracht verworven hebben, moeten inzien dat inspraak en democratische machtsdeling serieuze waarborgen bieden voor het behoud van hun eigen en pas opgebouwde sterkte.

Anderzijds kan de solidariteit van de opbouwwerkers dermate onvoorwaardelijk zijn dat zij aanvaarden bij scherpe confrontaties te worden betrokken. Zo lang er overwinningen geoogst worden zullen hun rol en bijdragen niet worden gecontesteerd. Bij nederlagen wel. Maar dan ligt er misschien wel een kans om met enkele overblijvende strijders de wijk langzaam opnieuw te bouwen.

Sociaal-technocratische neutraliteit (of de rationaliteit van de expertise)

Dit is de droom van de derde weg. Losgerukt uit de banden van de broodheren en zwevend over het verlamdende juk van het volk, boetseert de opbouwwerker zijn eigen beeld en gelijkenis. Hij heeft geleerd wat voor het volk goed en deugdzzaam is. Als verlicht sociaal-technocraat heeft hij eveneens geleerd hoe de zeer verscheiden wensen van de bevolking dienen te worden ontcijferd, geïnterpreteerd en welk antwoord hierop kan worden gegeven. Een reddende engel is hij, die zowel woongeluk als buurtredding kan brengen. Bovendien beschikt hij over een uitgebreid netwerk waar-

door hij in staat is toegang te bekomen tot zeer verschillende machtsbronnen (sociaal, cultureel, economisch, politiek kapitaal).

Vanuit zijn geïnstitutionaliseerde expertiseburcht behoort hij samen met andere experte, tot de notabelen en het „establishment” van wijken en buurten. Zonder deze expertise eigen aan het opbouwwerk in twijfel te trekken of te willen minimaliseren, schuilt er hier, zoals in elke expert, een potentiële technocraat. Zijn „in vraag stelling” kan hoogstens van andere collega's komen, van andere „evenwaardige” experten. Bovendien heerst bij hem een vaste overtuiging dat hij in dat kluwen van complexe machtsverhoudingen, „boven” de massa of het volk staat en een „neutrale, onpartijdige positie kan (be)houden.

Zijn die (h)euvels te mijden?

We gaan van de veronderstelling uit dat de samenleving hoe „ergerlijk” ook, de opbouwwerkers toch enige speelruimte biedt. Bewust van de afhankelijkheid van de subsidiërende instelling aan wie rekenschap dient te worden gegeven, verbonden met het lot van wie meer vrijheid, rechtvaardigheid en daadwerkelijke en tastbare veranderingen opeist, en bekommerd om het onderhouden en versterken van zijn kennis en wetenschap, moet hij zijn lot aanvaarden. Hij / zij is bij uitstek een „tussenpersoon”: tussen boom en schors, tussen schip en wal, tussen machtigen en machtelozen. Klappen zal hij / zij niet kunnen voorkomen, maar hij / zij zal toch weten van waar die (kunnen) komen.

Dit belet niet om van nu af aan alles in het werk te stellen om die potentiële „afwijkingen” recht te trekken.

Het eerste euvel, het voorkomen van inkapseling, blijkt mij het *moeilijkst* (en misschien de minst haalbare), het tweede, de „verslaving” aan de „basis”, het meest *problematisch*, het derde, de (ontastbare) expertise, het meest *gevaarlijk*. Waarom? Het eerste wordt moeilijker omdat de subsidiërende instellingen, vaak overheidsadministraties, onder groter druk komen te staan van ministers en kabinetten om vlug en ruchtbaar te „scoren”. De tactiek van de „projectsubsidieering”

is hiervoor het beste middel: het opbouwwerk in het keurslijf dwingen om duidelijke, waarneembare en tastbare doelstellingen en resultaten te kunnen voorleggen. Resultaten meer dan inspanningenverbintenissen. Van een duurzaam structurele en recurrente subsidiëring voor een termijn van meerdere jaren is geen sprake meer. Dit staat haaks op bepaalde lange termijn evoluties zoals bijvoorbeeld: stadsvlucht, wijkverloedering, vastgoedspeculatie, vergrijzing van de bevolking of de heropbouw van (vaak door de overheid) vernielde wijken; (Sinds het BPA van 1967, is men nog steeds de Noordwijk in Brussel aan het heropbouwen, maar het wijkopbouwwerk wordt telkens slechts voor één of twee jaar gesubsidieerd ...). De electorale koorts die het politieke establishment op regelmatige tijdstippen bevangt, speelt hierin een belangrijke rol. De „overheidsadministratie” die zeker voor deze structurele ontwikkelingen oog heeft, kan tegen die druk weinig weerstand bieden. Het keren van deze kortzichtige wendingen is in de huidige politieke-administratieve verkaveling van Brussel, uiterst moeilijk ⁽¹⁾. Bovendien is voor de nieuwe „governance-deskundigen” de verleiding groot om de burgerinspraak en -participatie wetenschappelijk goed te definiëren en te profileren zodat deze de druk op de ketel niet te fel zouden opvoeren. ⁽²⁾

Het tweede euvel, de „verslaving” aan de „basis” is het meest problematisch want het raakt de kern van het opbouwwerk. Hoe en voor wie moet er sociale, economische en ecologische rechtvaardigheid bestaan? Van wie en waarvoor, moet het opbouwwerk de mede-woordvoerder worden? De emancipatiegedachte die het opbouwwerk zo dierbaar is, is in concrete acties niet op een eenduidige wijze om te zetten. Deze werksoort ontsnapt niet aan keuzes en moeilijke beslissingen. Voor wie kiezen wij partij?

Wie duiden we als tegenstrever aan? Welke tactieken volgen we? Radicaal of niet? ... Problematisch zal dit altijd blijven want het raakt wankelende machtsverhoudingen.

Het derde euvel, de (onaantastbare) expertise, is de meest gevaarlijke omdat het het einde van de kwetsbare verbondenheid kan betekenen. Vertrekend van de assumptie dat het „opbouwwerk” zijn eigen deskundigheid, wetmatigheid en rationaliteit

heeft, worden de potentiële klanten overtuigd dat ze het „product” liefst zo klakkeloos mogelijk moeten overnemen.

Over de voorgestelde diagnose en therapie valt er niet te discussiëren, want mensen zijn toch „ondeskundig”. Het opbouwwerk wordt dan niet meer als een kunst of kunde voorgesteld, maar als een wetenschap. En over wetenschap kan men alleen maar met andere wetenschappers debatteren. Dat wij deze situatie als de meest gevaarlijke beschouwen heeft te maken met de verblinding die hieruit volgt. En deze verblinding leidt tot vernieling, zelfs van wat men met drang verlangde: de emancipatie van elkeen en eenieder. De Griekse en Romeinse oudheid is van deze wijsheid diep doordrongen: „*quem Juppiter perdere vult, dementat prius*”.

Tot slot.

Wat dan? Wat is dan voor het opbouwwerk de toekomst? Ik zou dan geneigd zijn te schrijven: een „gezonde mix”, zonder „overdosis” en verder op dit slappe koord blijven dansen, liefst zonder vangnet. Voor de volgende jaren, lacht ons, onverdroten opbouwwerkers, een rijke toekomst tegemoet! ...

Albert Martens is socioloog, ere-hoogleraar KU-Leuven (doceerde sociologie van de arbeidsverhoudingen en stads- en plattelandssociologie). Voorzitter van de Brusselse Raad voor het Leefmilieu.

Noten

(1) Witte, E., Alen, A., Dumont, H., Ergec, R. (1999) *Het statuut van Brussel*. Brussel: Larcier

(2) Kalk, E., De Rynck, F (2001) *Burgerbetrokkenheid en bewonersparticipatie in de Vlaamse steden*. Task Force Stedenbeleid- project „Thuis in de Stad”.

Strijkwinkel Faut le Fer onderging de wet van de remmende voorsprong.

Kristien Vermeersch

Bij een terugblik op het Riso-experiment met de Strijkwinkel Faut le Fer in Brussel komen een aantal vragen opborrelen. Hoe moeten we de waarde van een kleinschalig bedrijf als de strijkwinkel inschatten? Was dit een voorloper voor de huidige sociale economie-projecten? Kan m.a.w. het uitgewerkte scenario dienen als voorbeeld voor andere projecten? Waren de doelstellingen zoals geen of weinig loonsubsidiëring niet te hoog gegrepen. Was het strijken van verkreukte was wel een goed aanbod? Is er nog toekomst voor buurtdiensten?

Als we nu zien hoe het idee van dienstencheques furore maakt en daar in de tijd van de strijkwinkel nog een taboe rond heerste, zijn de initiatiefneemsters toen niet te vroeg van stapel gelopen ?

Zonder in dit korte bestek op alle voorgaande vragen antwoord te geven willen we alvast rond de laatste vraag enkele bedenkingen kwijt. In de sociologie of de wetenschap die maatschappelijke of sociale processen bestudeert bestaat er een wet die noemt: de wet van de remmende voorsprong. Kort en eenvoudig gezegd komt het hier op neer dat initiatieven die vernieuwend zijn, die een pioniersfunctie vervullen, die een voorsprong betekenen ten opzichte van een bestaande situatie omwille van die voorsprong af te rekenen krijgen met allerhande weerstanders vanuit de oude context, in die mate dat er serieuze vertragingen optreden in het ontwikkelingsproces. Uit het experiment met de strijkwinkel in de periode 1992-1996 blijkt dat die wet het initiatief wel degelijk parten gespeeld heeft.

Savoir Fer - pardon - Faut le Fer ging van start in 1993. In de naamgeving blijkt de wet al te werken. De aanvankelijke naam Savoir Fer bleek een beschermde productnaam te zijn, uitgerekend in de bedrijfssector van de wasserijen, die het

project als oneerlijke concurrentie beschouwden, en voor de rechtbank met een dwangsom dreigden als die naam zou gebezigd worden.

Tijdens de voorbereiding van het Strijkwinkel-project werd de commerciële, financiële, technische en inhoudelijke haalbaarheid van het project onderzocht (marktonderzoek en rendabiliteitsstudie) en werd een bedrijfsplan opgesteld.

1995 was het startjaar voor de winkel. Een duw in de rug kreeg het project van organisaties als de Koning Boudewijnstichting, Hefboom en Welzijnzorg en RISO-Brussel. De Koning Boudewijnstichting deed een oproep aan startende invoegbedrijven in Brussel en stelde financiële steun in het vooruitzicht. Hefboom zou instaan voor de begeleiding. De projectvoorbereiding kon Hefboom overtuigen van de haalbaarheid van het initiatief en er werd een gedetailleerder financieel plan opgesteld. Ook Welzijnzorg kwam met centen over de brug. Voor deze organisaties stond de strijkwinkel model en op basis van dit model werden andere projecten begeleid en geëvalueerd. De ervaringen met o.a. het model strijkwinkel hebben mede het maatschappelijk debat rond „sociale economie” gevoed en geleid tot o.a. een decreet op de invoegbedrijven.

De strijkwinkel heeft er in de eerste plaats om financiële redenen al vlug het bijltje moeten bij neerleggen. Het was geen gemakkelijke opdracht om als invoegbedrijf toch te kiezen voor een zuiver zelfbedruipend commercieel initiatief. De winkel had ook winst voor ogen, met de bedoeling deze winst te investeren in eigen personeel, in hun vorming en persoonlijkheidsontwikkeling.

Dit voor die tijd uniek model heeft zeker zijn waarde. Als pionier betaal je ook leergeld.

Mits verfijning is het model voor herhaling vatbaar. Met verfijning bedoelen we o.a. het streven naar een gemengde doelgroep. Niet enkel kiezen voor maatschappelijk zwakkere deelnemers. Hiermee verstevigen we én het bedrijf én versterken we de deelnemers. Voor de zwakkere deelnemers kunnen we op deze manier de lat hoger leggen. Hierdoor maken we de deelnemers meer weerbaar voor de gewone arbeidsmarkt.

Met versterkte deelnemers kan je ook streven naar een echte coöperatie met aandeelhouderschap en medebeheer van de deelnemers.

Fotoarchief: Strijkwinkel Faut le Fer

Er zijn momenteel al meer duurzame bedrijven die voor dit model (samenwerkingsmodel / coöperatieve) kiezen. Zo zijn er memo-bedrijven (Mens- en Milieuvriendelijk Ondernemen) die bewust kiezen voor tewerkstelling van bv. politiek vluchtelingen.

Het product „strijk” is wel een goed aanbod. Vooreerst voor de doelgroep. Er kan gewerkt en gepraat worden. Er werden in de strijkwinkel vele verhalen verteld. Vorming op de werkvloer was op deze wijze dagelijks aanwezig.

Het product heeft tevens zijn bijdrage geleverd inzake de ontwikkeling van de dienstencheque. De Strijkwinkel was mee pionier door het „dienstencheque-idee” aan te kaarten bij de toenmalige minister Miet Smet. Deze zag het idee (nog) niet zitten.

Blijvend probleem bij tewerkstelling van laag-gechoolde werknemers is de werkloosheidsval. De verloning voor de vrouwen van de strijkwinkel was conform de geldende barema's in de sector. Dit betekende nauwelijks hoger dan een werkloosheidsuitkering. Met de extra kost die werkende vrouwen moeten betalen voor o.a. kinderopvang vervalt de financiële motivatie om buitenshuis te werken.

Tot besluit durven we stellen dat de strijkwinkel zinvol heeft bijgedragen om het maatschappelijk debat op gang te brengen inzake sociale economie. Onderdeel van dit debat waren de verhouding sociale werkplaats en kleinschalig economisch bedrijf, de verhouding sociale economie en bedrijven binnen de reguliere economie, de idee van de dienstencheque en de visie om geld te halen waar het is (de klanten van de strijkwinkel die meestal een behoorlijk inkomen hebben maar géén tijd en de maatschappelijk zwakkeren die meestal tijd hebben doch géén geld).

Kristien Vermeersch is directrice van Netwerk Vlaanderen vzw.

(op basis van een gesprek: aantekeningen en eindredactie door Manu Aerden)

De verblindende kracht van sociaal kapitaal.

Maarten Loopmans

Nooit heeft een sociaal-wetenschappelijke theorie zo snel furore gemaakt in beleidskringen als Robert Putnam's analyse van „sociaal kapitaal”. Sinds de Amerikaanse politicoloog Robert Putnam in de eerste helft van de jaren negentig een serie opeenvolgende studies over sociaal kapitaal publiceerde (*Making Democracy Work* in 1993; *Bowling Alone* als artikel in 1995 / in boekvorm in 2000), is de belangstelling voor sociaal kapitaal wereldwijd explosief toegenomen in allerlei beleidsdomeinen. Putnam schapte het tot adviseur van de Amerikaanse president Bill Clinton, en binnen de kortste tijd vinden zijn theorieën gretig afname bij internationale instanties als de Wereldbank en uiteindelijk ook bij de Europese Unie. Via die internationale kanalen belandt de hype uiteindelijk ook in ons land, waar de discussie eigenlijk pas goed losbarst nadat Putnam in 2000 een eredoctoraat in de wacht sleepte aan de Universiteit van Antwerpen. Parlementsvoorzitter De Batselier verwees in zijn daaropvolgende 11 jultoespraak uitgebreid naar de noodzaak om het sociaal kapitaal in Vlaanderen te ondersteunen, teneinde de democratie en de economie te versterken. „Samenlevingsopbouw” staat voor hem daarbij centraal, en het is dan ook niet verwonderlijk dat intussen ook in Riso-afdelingen overal te lande sociaal-kapitaal-adepten van zich laten horen.

De reden voor zijn succes is natuurlijk niet ver te zoeken. Putnam lijkt met „sociaal kapitaal” een wondermiddeltje te hebben gevonden tegen zowat alle kwalen die weldenkende mensen maar willen opgelost zien, en bovendien, het lijkt voor iedereen bereikbaar (in tegenstelling tot die andere vormen van kapitaal die de kwalen net lijken voort te brengen). Sociaal kapitaal, dat door Putnam wordt gedefinieerd als de normen van vertrouwen en sociale netwerken die tot stand komen door deelname aan het verenigingsleven, zou zowel de kwaliteit van het openbaar leven, van onderwijs, gezondheidszorg, werkgelegenheid enzovoort ten goede komen. Zowel individuen als grotere collectiviteiten kunnen hier de vruchten van

plukken. Spijtig genoeg is het in Amerika, zo beweert hij in zijn boek, niet zo best gesteld met dat sociaal kapitaal: al sinds de jaren zestig gaat wat hij sociaal kapitaal noemt erop achteruit. Putnam wijst daarbij vooral de verwende naoorlogse generaties met de vinger, alsook de televisie, die de vrijetijdsbesteding in toenemende mate monopoliseert.

Het wordt tijd dat er in de Verenigde Staten terug wat aan sociaal kapitaal gewerkt wordt, zo luidt zijn boodschap. En zijn fans in het buitenland vinden dat hetzelfde geldt voor de rest van de wereld. Er zijn nochtans redenen genoeg om je niet te laten verblinden door de vermeende kracht van sociaal kapitaal. Hieronder presenteer ik enkele kanttekeningen die niet uit het oog mogen worden verloren wanneer men zich aan de „sociaal-kapitaal-opbouw” zet.

Om maar met de deur in huis te vallen: is het wel zo dat sociaal kapitaal in onze maatschappij verdwijnt? Onze eigen eminente professoren menen dat wat Putnam voor sociaal kapitaal houdt, in België en Nederland er eigenlijk helemaal niet zo slecht aan toe is; van een vermindering sinds de jaren zestig, zoals Putnam in de Verenigde Staten vaststelt, is in elk geval geen sprake (Hooghe, 2000; Dekker en De Hart, 2000)

Maar misschien kunnen we er altijd wel wat meer van gebruiken? Putnam heeft tenslotte toch aangetoond dat sociaal kapitaal goed is voor zowat alles, dan kan je er toch moeilijk teveel van hebben? Allen aan de samenlevingsopbouw!

Maar wie Putnam's boek wat grondiger begint te lezen, frons daarbij de wenkbrauwen. Putnam's „bewijsvoeringen” ogen indrukwekkend, maar zijn vaak nogal weinig subtiel geconstrueerd. Hij geeft zelf wel toe dat hij, door zijn kwantitatieve aanpak (en een gebrek aan kant-en-klare gegevens over sociaal kapitaal uit het verleden) de sociale werkelijkheid noodgedwongen reduceert; waar

hij echter over zwijgt is dat hij van die beperkte gegevens vaak op een strategisch selectieve manier gebruik maakt om zijn ideologische stellingen te onderbouwen. In het boek *Making Democracy Work* uit 1993 verklaart hij de verschillen in economische performantie tussen Noord- en Zuid-Italië door vermeende verschillen in sociaal kapitaal (een veel bekritiseerde analyse, ondermeer omdat hij niet veel verder lijkt te zijn gekomen dan een stereotype lezing van de noord- en zuid-Italiaanse zeden). Hij wil graag laten geloven dat regio's, steden, wijken economisch wel varen bij sociaal kapitaal. Maar over het feit dat de Verenigde Staten de laatste 30 jaar, ondanks dat dramatische verlies aan sociaal kapitaal, hun positie als wereldmarktleider alleen maar hebben versterkt, zwijgt hij in alle talen.

In zijn selectiviteit heeft Putnam ook nauwelijks aandacht voor de negatieve kanten van sociaal kapitaal. Na meer dan 60 pagina's lofuitingen, heeft hij uiteindelijk nog een tiental pagina's veil voor de „dark side of social capital”, waarin hij vooral weet te vertellen dat het, mits we de „juiste vorm” van sociaal kapitaal maar vinden, het allemaal wel meevalt met die schaduwkant. Voor Putnam is sociaal kapitaal een win-win situatie voor de collectiviteit én voor elk individu.

Nochtans bestaan er heel wat studies die ook de negatieve effecten van sociaal kapitaal belichten. Putnam strooit gretig met de voorbeelden van etnische gemeenschappen die er door middel van hun sociaal kapitaal in slagen om economisch te slagen in het leven. Maar dat datzelfde sociaal kapitaal binnen die gemeenschappen even goed kan dienen om leden van de gemeenschap uit te buiten in die etnische bedrijven, of de individuele emancipatie van de leden te onderdrukken, wordt nauwelijks erkend.

Hij vermijdt ook wat de term „sociaal kapitaal” in oorsprong (toen het werd geïntroduceerd door de Franse socioloog Pierre Bourdieu) probeerde uit te drukken; dat sociale contacten voor mensen in onze kapitalistische maatschappij slechts (sociaal) kapitaal zijn in het kader van relaties van dominantie en uitbuiting: Sociaal kapitaal is maar kapitaal in zoverre het een geprivilegieerde toegang tot hulpbronnen garandeert. Putnam beschrijft bijvoorbeeld

dat je in de juiste „sociale netwerken” inwerken een belangrijke strategie is om aan een job te geraken. Dit is natuurlijk alleen maar zo, voorzover niet iedereen er toegang toe heeft: als iedereen over de informatie binnen dit netwerk beschikt, verdwijnt het voordeel ervan als sneeuw voor de zon en is sociaal kapitaal geen kapitaal meer. De spreekwoordelijke „kruiwagen” is een zegen voor diegene die er toegang toe heeft, maar een vloek voor wie er geen toegang toe heeft.

Tenslotte wordt sociaal kapitaal niet zelden ingezet tegen anderen. Een waar dilemma voor de sociaal kapitaalsactivist... Antwerpse opbouwwerkers zaten met de handen in het haar toen hun langzaam opgebouwde bewonersnetwerken gerecupereerd werden door het Vlaams Blok en plots de buurt exclusief voor het eigen volk wilden bewaren.

Putnam's empirische selectiviteit laat hem niet alleen toe de negatieve kanten van sociaal kapitaal te verwaarlozen, maar maakt ook dat hij, als goede Amerikaan, vanuit een zeer individualistisch perspectief redeneert: eventuele structurele verklaringen worden vlotjes genegeerd. Putnam kwijt de achteruitgang van de toestand in zwarte getto's aan het gebrek aan sociaal kapitaal in de getto's maar zwijgt over de mogelijke effecten van het teveel aan sociaal kapitaal erbuiten... Sociaal kapitaal lijkt het manna voor de achtergestelde buurten, de grote gelijkmaker. Maar waar sta je met je wijk vol sociaal kapitaal tegenover het sociaal kapitaal van een multinational?

Putnam's analyse verglijdt dan ook al te gemakkelijk naar een neoliberal perspectief dat alle verantwoordelijkheid bij de individuen legt; zij moeten maar zorgen voor sociaal kapitaal en dan komt de rest wel vanzelf. Putnam besluit *Bowling Alone* (2000) met een parafrase van Kennedy's beroemde woorden „vraag niet wat je land voor jou kan doen, maar wat jij kan doen voor je land”: „aan sociaal kapitaal werken doe je niet voor je land, maar voor jezelf”. Impliciete boodschap: reken niet op je overheid voor gezondheidszorg, veiligheid, werkgelegenheid,... doe het zelf.

Maarten Loopmans is aspirant FWO-Vlaanderen, Instituut voor Sociale en Economische Geografie, KU-Leuven.

De (te) stille kracht van het opbouwwerk.

Rik Baeten

Ouverture: Er bestaan in het Nederlandstalig sociaal-cultureel jargon bepaalde termen die moeilijk te vertalen vallen. Neem nu het „middenveld”. In het Frans wordt dit veelal vertaald als „le monde associatif”, maar iedereen voelt aan dat dit niet de volle betekenis weergeeft. Ook „opbouwwerk” is zo een term. In het Frans spreekt men van travail communautaire, zoals het Engelse community work. Opbouwwerk is ruimer. Overture is ook rijker dan „opening”.

Opbouwwerkers werken stap voor stap aan gemeenschapsopbouw. Eerst leggen zij de fundamenteën, de sociale contacten, om dan te werken aan de weerbaarheid van de bewoners. Ook de leefomgeving komt onder handen. Het creëren van een leefbare, solidaire en duurzame samenleving op wijkniveau is het objectief. Zoals in de bouw is opbouwwerk groepswork. Alle actoren van de buurt worden ingeschakeld. De opbouwwerker is de lokale bouwmeester.

Uit het meerjarenplan 2003-2008 van RisoBrussel blijkt dat het Brussels opbouwwerk in de loop van de voorbije 20 jaar een grote evolutie heeft doorgemaakt. Het accent is verschoven van directe acties voor de behoeftige medemens (bewoners van gemeubelde kamers, vereenzaamde senioren...) naar groepsmatig opbouwwerk. Ook de betrokkenheid bij gemeentelijke programma's zoals de wijkcontracten is gevoelig toegenomen. De Brusselse opbouwwerkers hebben de stad ontdekt.

Opbouwwerkers zijn mollen. Zij graven in de diepte, schuwen de schijnwerpers. Van onderuit ondersteunen zij bewonersgroepen. Zij gaan hierbij niet overhaast tewerk, maar procesmatig. Daarbij ontwikkelen ze een deskundigheid over het dagelijkse leven, de behoeften en problemen in de stadswijken. Zij kennen de effecten van algemene beleidsmaatregelen op het terrein. Deze deskundigheid spelen zij uit bij het verdedigen van de bewonersbelangen bij de lokale overheden. Opbouwwerkers zijn gevaarlijke experts.

Genoeg lof. Laat het ons hebben over de onzichtbare, afwezige opbouwwerkers. Waar zijn zij als de grote vragen van de stadsontwikkeling ter sprake komen? In tegenstelling tot milieuverenigingen als Bral en Interenvironnement blijven zij afwezig als het Gewop, de Europese expansie, de ontwikkeling van het Zuidstation of andere gewestelijke dossiers ter sprake komen. Maar ook bij sociale overlegplatforms zoals het Brussels Sociaal Forum komen zij niet opdagen. Onze opbouwers komen maar zelden buiten de perimeter van hun wijk. In de uitgaven van RisoBrussel lezen we nochtans regelmatig uitstekende analyses over de ontwikkeling van deze stad. Het ontbreekt dus niet aan theorievorming, noch aan terreinkennis. Jammer dat deze niet op het hogere echelon worden benut.

In binnen- en buitenland zijn er tal van voorbeelden van overleg- en participatieorganen waarbij alle actoren van de grootstad, ook het buurtwerk, betrokken zijn. Brussel is op dat vlak nog onontgonnen gebied. Overlegdemocratie blijft in de definitie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest beperkt tot hoorzittingen waarbij de bewoners kunnen reageren op globale plannen. Telkens als ze daarbij een concreet probleem ter sprake brengen krijgen ze te horen „dat we hier niet zijn om de problemen van Jan en alleman te aanhoren, maar om over het Plan te spreken”. Voorts is er de Gewestelijke Ontwikkelingscommissie die zéér evenwichtig is samengesteld en overstelpt wordt met karrenvrachten deelstudies en ontwerp-gemeentelijke ontwikkelingsplannen. Een echte confrontatie van ideeën kan je dat ook niet noemen.

Eerder dan te wachten op een nieuwe mentaliteit bij de beleidsmakers zou het Brussels stedelijk middenveld van opbouwwerkers, socio-culturelen, milieuverenigingen, architectencollectieven enz., beter zelf een alliantie sluiten en zo iets als de Antwerpse StRaten-Generaal oprichten. RisoBrussel zou hiervoor langs Nederlandstalige zijde mee aan het roer kunnen staan. Wellicht is het zelfs beter om van onderuit te starten. De dynamiek die

hieruit zal groeien kan de gewestelijke overheid inspireren om de wijken en verenigingen meer bij het beleid te betrekken.

Dat het op het niveau van het Gewest maar pover is gesteld met de participatie van de bewoners en de verenigingen die met de stad bezig zijn, zal weinigen verwonderen. De gewestelijke overheid loopt niet bepaald over van innoverende ideeën en het voortbestaan van de 19 gemeenten met hun eigen beleidsaccenten en eigenaardigheden blijft een coherent grootstedelijk beleid in de weg staan.

Maar ook bij de Vlaamse Gemeenschapscommissie is een stadsproject met visie, gebaseerd op een dialoog met de Vlaams-Brusselse actoren, nog ver te zoeken. Anno 2003 vormen de adviesraden uit de zeventiger jaren er nog steeds het summum van openbaar bestuur. Neem nu de advieswerkgroep

Stedenfonds. Aan een recordtempo worden er één voor één de tientallen subsidieaanvragen besproken, zodat er nooit tijd overblijft voor een diepgaander reflexie over de stedelijke ontwikkeling.

Het ontbreken van een overlegplatform van het stedelijk middenveld is een grote lacune in de werking van de VGC. Zo ontbreekt ook ieder contact tussen de opbouwwerkers van RisoBrussel, de buurtwerkers die via het Stedenfonds worden betoelaagd, de coördinatoren van de WKJ's, de straathoekwerkers, enz. Ze zijn nochtans allen actief in de achtergestelde wijken en worden met dezelfde probleem en hetzelfde beleid geconfronteerd. Ook bij de VGC primeert blijkbaar het verkavelingsdenken, want „die van RisoBrussel die worden door Vlaanderen betaald” en „die van de WKJ's die hangen van een andere minister af” en meer van dat fraais.

De VGC zou nochtans alleen maar voordeel kunnen halen uit een samenwerkingsverband met zoveel mogelijk partners die bij de stadsontwikkeling betrokken zijn. De krachtlijnen van de VGC voor het Stedenfonds zeggen het klaar en duidelijk: „de verschillende aanwezige actoren (zowel publiek als privaat, lokale besturen en koepelorganisaties) zullen worden betrokken bij het creëren van samenhang tussen de acties en een meer consistent en coherent geheel”. Mooie woorden waarvan in de praktijk nog niet veel te merken is...

En ondertussen gedijen de machtsgroepen van de stad – de bouwpromotoren, de financiële groepen en de immobiliënmaatschappijen – rustig verder.

Finale:

»Denn die einen sind in Dunkeln
Und die andern sind im Licht
Und man siehet die im Lichte
Die im Dunkeln sieht man nicht.«

(Bertold Brecht „Dreigroschenoper”)

Rik Baeten is adviseur bij de federale administratie Grootstedenbeleid en voorzitter wijkhuis Chambéry

Het breken en bouwen blijft gestaag doorgaan in de Noordwijk.

Foto: Michel Demol

Tussen markt, staat en bevolking. Opbouwwerk in tijden van vermarkting.

Luc Notredame

De driehoek van de sociale politiek

Stel, je bekijkt de structuur en het functioneren van de Vlaams-Belgische verzorgingsstaat (of één van de kandidaat-opvolgers die het langer uithoudt dan één legislatuur, zoals de „actieve welvaartstaat”) als een samenstel van drie coördinatiemechanismen: de staat, de markt en het gezin. Zijn de eerste twee termen nogal eenduidig, de derde is dat veel minder, omdat men ook spreekt van bevolking of gemeenschap. We gaan ervan uit dat sociale politiek altijd al een mix is geweest van de drie mechanismen, terwijl hervormingen in hoofdzaak het resultaat zijn van periodieke herzieningen van de relatieve prioriteit van elk van hen en van hun onderlinge verhouding. De ontwikkelingen in de verzorgingsstaat kunnen dan bekeken worden als een complex geheel van tendensen en verschuivingen binnen en tussen de drie coördinatiemechanismen.

De positie van het opbouwwerk

De eerste vraag luidt dan hoe het opbouwwerk zichzelf positioneert in de driehoek van coördinatiemechanismen. Er is keuze te over. Men kan zich situeren op één van de punten, op één van de lijnen of centraal binnen de driehoek. Het punt „markt” lijkt niet meteen de meest aangewezen keuze. Alhoewel. Het opbouwwerk maakt deel uit van een „aanbod” aan welzijns-voorzieningen waarnaar, althans dat is de veronderstelling, een „vraag” bestaat. Ook heeft het opbouwwerk gaandeweg een technische deskundigheid opgebouwd die het mogelijk maakt ingehuurd te worden als expertise-bureau; een aanlokkelijk aanbod gezien de maatschappelijke opdracht én de chronische onderfinanciering. Er is bovendien grote vraag naar deze deskundigheid, vanwege de politici die verlegen zitten om informatie, kennis en inzicht, vanwege andere voorzieningen zoals de sociale huisvesting die het sociale luik of de bewoners-ondersteuning liever uitbesteden, en waarom niet, vanwege bedrijven die aandacht

hebben voor of willen besteden aan de buurt als „stakeholder”.

Een positionering op het punt van de bevolking lijkt meer voor de hand te liggen. Is het opbouwwerk immers niet van onderuit gegroeid, als een strategie van de bevolking om greep te krijgen op de eigen leefwereld? Gezien de aard van de bevolkingsgroepen die het opbouwwerk tot stand brengen en / of waarop het opbouwwerk zich richt, is het congregatieve model niet leefbaar, zodat beroep moet worden gedaan op collectieve middelen om de werking enige duurzaamheid te geven. De legitimatie daarvoor wordt gehaald uit de situatie van sociale ongelijkheid en uit de plicht van de verzorgingsstaat om daaraan te verhelpen.

Een identificatie met het punt overheid wordt door het opbouwwerk echter veelal met klem afgewezen. Opbouwwerk dat wordt georganiseerd door de overheid is in Vlaanderen nooit populair geweest en wordt zelfs ervaren als een interne contradictie, alsof men zijn eigen oppositie organiseert. Maatschappelijk assistenten die werken in de sociale diensten van de OCMW's werken dagelijks met dit soort van vermeende tegenstellingen. Met de afhankelijkheid van diezelfde overheid voor erkenning en financiering valt weliswaar te leven, zolang die overheid zich maar beperkt tot de „regie”. Maar het blijft ongemakkelijk.

Geen enkel punt biedt dus voldoende aanknopingspunten om de positie van het opbouwwerk te omschrijven, al komt men met het punt bevolking nog het dichtst bij de werkelijkheid, aangevuld met het gedwongen beroep op de overheid. Zodoende verschuift de positie van één van de punten naar één van de lijnen, meer bepaald naar de lijn overheid-bevolking. Het doel van het RisoBrussel om de stem van specifieke bevolkingsgroepen naar de overheid te versterken geeft aan deze lijn bovendien een richting, van de bevolking naar de

overheid, en wijst de omgekeerde richting, nl. opbouwwerk als verlengstuk van het beleid, uitdrukkelijk af. De vraag is of deze positionering op één lijn de positie van het opbouwwerk uitputtender omschrijft dan die op één punt. Is er, met andere woorden, geen link naar het andere punt, dat van de markt? De vraag is niet helemaal uit de lucht gegrepen, omdat het opbouwwerk zich zou kunnen rekenen tot het maatschappelijk middenveld of de „civil society” als vierde coördinatie-mechanisme, een constructie die veelal in het midden van de driehoek wordt getekend, op afstand van de gezinnen in de gemeenschapssfeer, van de bureau-cratische diensten van de staat en van de ondernemingen op de markt. Dit midden-veld, zo luidt de theorie, combineert gemeenschaps-, politieke en economische functies binnen eenzelfde structuur, het behoedt de leden voor de negatieve invloed van markt en overheid, én het socialiseert en coördineert voor volwaardige participatie in economie en politiek. Hoewel zo'n veel-omvattende en ambitieuze positionering aantrekkelijk en zelfs verleidelijk is, lijkt zij eerder geldig te zijn voor het geheel van het middenveld en veel minder voor één van haar onder-delen, zoals het opbouwwerk.

De reorganisatie van de verzorgingsstaat

De tweede vraag luidt hoe het opbouwwerk omgaat met de gewenste herziening van de mix van coördinatiemechanismen die in 1999 door de Administratie van de Vlaamse Gemeenschap zo welsprekend werd samengevat in het begrip „emancipatorische responsabilisering”, d.i. het herstel van het evenwicht in de verantwoordelijkheden, via een (her)nieuw(d)e hiërarchie tussen het gezin, de markt en een meer afstandelijke overheid, in deze volgorde van belangrijkheid.

Het gezin

Onder „het gezin” wordt allicht verstaan de bevordering van de „zorgzame samenleving” en van het „verantwoord burgerschap”, twee sleutel-concepten in de Vlaamse versie van de actieve welvaartsstaat. In deze doe-het-zelf-filosofie moeten de burgers, individueel en gezamenlijk, zoveel mogelijk verantwoordelijkheid krijgen en nemen voor het eigen welzijn van alle leden van de gemeenschap, zij moeten actief participeren en

uitgroeien tot zelf-verantwoordelijke en zelfredzame producenten van welzijn. Deze concepten hangen nauw samen met twee beleids-beginselen, enerzijds het subsidiariteitsbeginsel (eerst de warme, en dan pas de koude solidariteit), anderzijds het overbodigheidsbeginsel (elk zorgproces moet erop gericht zijn zichzelf overbodig te maken door de zorgvrager opnieuw sterk en onafhankelijk te maken). Ik stel mij voor dat het opbouwwerk zich op een voldoende abstract niveau goed kan herkennen in deze benadering, zolang die in de praktijk maar niet neerkomt op een eenzijdige responsabilisering zonder dat aan de randvoorwaarden is voldaan om die verantwoordelijkheid effectief te kunnen opnemen.

De markt

Ontmarkting of decommodificatie wordt gezien als één van de belangrijkste kenmerken van de West-Europese verzorgingsstaten, d.i. de ontkoppeling van positie op de arbeidsmarkt en levensstandaard. De lineaire en exclusieve verbinding tussen de beide wordt verbroken door het scheppen van sociale voorzieningen en rechten die het mogelijk maken de arbeidsmarkt tijdelijk of definitief te verlaten en/of die het verwezenlijken van de sociale rechten onafhankelijk maken van de (financiële) positie die men op de verschillende terreinen inneemt. Op het terrein van bijvoorbeeld de huisvesting gebeurt dit via het onttrekken van een deel van de woningvoorraad aan de wetten van de markt. Het relatief kleine aandeel sociale huurwoningen en de recente klemtoon-verschuivingen naar eigendomsverwerving geven echter aan dat er geen echte pogingen worden ondernomen om de band tussen wonen en werken door te knippen, met als gevolg dat de inherente ongelijkheids-producerende krachten van de arbeids- en huisvestingsmarkt elkaar versterken. Hetzelfde dreigt het geval te worden op het terrein van het onderwijs (het Bologna-proces). Europa wil het onderwijs liberaliseren om de competitiviteit ervan te verhogen. Het accent komt te liggen op de relevantie van een opleiding voor de arbeidsmarkt, hetgeen ten koste gaat van de algemene, discipline-overschrijdende, kritische vorming en van de brede democratische toegang tot het onderwijs.

Cruciaal in dit alles is de „restauratie van het arbeidsbestel”. Was het enige tijd geleden nog bon ton te gewagen van de vrijetijdsmaatschappij en van de uitputting van de utopische krachten van de arbeidsmaatschappij, vandaag staat de loonarbeid opnieuw centraal. Zowel werkgevers als overheid zingen de lof van de arbeidsparticipatie als één van de belangrijkste voorwaarden voor volledig burgerschap. Het sleutelbegrip is „employability”, dat doorgaans wordt omschreven als het individuele vermogen om een baan te verkrijgen en te behouden, maar dat nu wordt herleid tot het maximaal ontwikkelen van het individuele vermogen, gericht op economische inzetbaarheid, met het accent op individuele verantwoordelijkheid. Deze economische activering wordt bovendien gekoppeld aan het veiligheidsbegrip. De opbouw van een repressieve veiligheidsstaat en de afbouw van de sociale verzorgingsstaat vormen, in het typevoorbeeld van de USA, twee elementen van eenzelfde politiek project. Men wil de morele druk van de maatschappij op de „slechte” armen vergroten en hen de discipline van de nieuwe arbeidsmarkt opleggen. In de Europese verzorgingsstaten is de verschuiving van een sociale naar een penale staat veel minder uitgesproken, en is er eerder sprake van een versterking van zowel de sociale als de penale benadering van de armoede en van het activeren van de controlefuncties van het welzijnswerk. Hier kan men verwijzen naar de veiligheids-, samenlevings- en preventie-contracten, in het kader waarvan de federale overheid middelen uittrekt om de plaatselijke overheden te helpen bij de aanwerving van preventie- en veiligheidsagenten wiens taak erin bestaat „de vertrouwen-wekkende menselijke aanwezigheid in de wijken uit te breiden en vooral pro-actief op te treden tegen daden die de uiting zijn van een gebrek aan burgerzin”. Net zoals bij de economische activering verschuift de aandacht van curatie naar (politie- én sociale) preventie.

De vermarkting of de transformatie van goederen en diensten tot „waren” die een prijs krijgen en op de markt verhandeld worden, is tenslotte ook doorgedrongen tot in de zorg- en dienstverlening zelf. Verwijzen we slechts naar de invoering van de persoonsgebonden budgetten, de vervanging van erkenning en subsidiëring door aanbesteding, de invoering of verhoging van de financiële

bijdrage van de cliënt of gebruiker, de invoering van het „corporate management” in de socialprofit en in de overheidsadministratie.

Het aanvaarden van de markt als het meest geschikte of het minst slechte allocatie- en verdelingsmechanisme heeft verregaande implicaties. Aan het opbouwwerk om te bepalen hoe het ermee omspringt: op het terrein van de tewerkstelling, van vorming en opleiding, van huisvesting, van wijk- en stadsontwikkeling – maar ook in het beheer van de eigen organisatie.

De staat

Tenslotte de „meer afstandelijke overheid”. Kan men eisen dat de verzorgingsstaat haar doelstellingen van sociale rechtvaardigheid verwezenlijkt, en tegelijk dat ze enkel de regie mag voeren van een beleidsproces waarin zij slechts één van de vele individuele en institutionele actoren is? Persoonlijk denk ik van niet. Een „vrije beleidsmarkt” heeft geen oog voor de machtsongelijkheid, zodat die snel degenereert tot ondemocratische netwerken ter verdediging van particuliere belangen. Om de logica achter de driehoek nog even te herhalen: het gaat er om de drie mechanismen tot hun recht te laten komen met de bedoeling de confrontatie tussen de drie productief te maken. En een overheid die op afstand wordt gehouden kan haar rol niet ten volle spelen.

Luc Notredame is adjunct-kabinetschef van de Brusselse Minister Guy Vanhengel, bevoegd voor de bi-communautaire welzijnszorg.

RisoBrussel blaast 20 kaarsjes uit

Marie - Thérèse Vandermeersche

Twintig jaar ... 't is ne schone leeftijd.
't Is ook een periode waarin heel wat werk werd verzet.

Ik ben in '72 terug in de Noordwijk komen wonen. Ik ben er nooit meer weggegaan, en heb de wijk sterk zien veranderen.

In de jaren '70 – de periode van de afbraak van de wijk – vonden de buurtbewoners steun bij Buurthuis „De Kassei”, of beter „de kassâ” zoals we dat hier zeggen. De medewerkers van De Kassei hebben verschillende keren een bewonerscomité opgericht en het even vaak nieuw leven ingeblazen.

We voerden onze acties tesamen, De Kassei was onze woordvoerder, ze deden dingen in onze plaats, in onze naam. Ik heb steeds veel sympathie gehad voor hun werk, hun engagement ten opzichte van de buurt en haar bewoners.

In 1983 was er de geboorte van RisoBrussel en haar „opbouwwerkers”.

„Opbouwen”: oprichten, ontwikkelen, doen groeien,

Met deze nieuwe invalshoek in de wijk veranderde de opbouwwerk(st)er: geen woordvoerder meer, hij of zij is opvoed(st)er.

De opbouwwerk(st)er is iemand met een groot hart, bereid om zich open te stellen naar anderen. Hij of zij heeft goede oren en een alziende blik. Hij of zij luistert, observeert, denkt na en discussieert met de bewoners. Samen denken ze een strategie uit. De opbouwwerk(st)er begeleidt de bewoners, ondersteunt hen waar nodig en geeft hen goede raad. Het zijn echter de bewoners die het voortouw nemen, en dat maakt een groot verschil! De bewoner wordt „volwassen”, onafhankelijk, neemt z'n lot in eigen handen

Voor al het werk van de voorbije twintig jaar, het voortdurende „opbouwen”, het genoten vertrouwen dat dialoog en vooruitgang mogelijk maakt, Bedankt!

Dank aan alle medewerk(st)ers van RisoBrussel, wat ook hun functie is: want ook diegenen die in de schaduw werken zijn minstens even belangrijk als diegenen die steeds in de schijnwerpers staan.

Dank aan alle medewerkers en nog vele jaren toegewenst aan RisoBrussel en de opbouwwerk(st)ers.

In naam van alle „begunstigden” van jullie acties.

Marie-Thérèse Vandermeersche is redactielid van de *Nordgazet* en lid van het bewonerscomité van de Harmoniewijk.

Even terugdenken aan een Riso-receptie van de jaren tachtig.

Foto: Michel Demol

Rechtvaardig Inventief Solidair en Ondernemend: de Brusselaars tot hun recht laten komen.

Eric Verrept

RisoBrussel, 20 jaar jong, 20 jaar de vinger aan de pols van het maatschappelijk gebeuren in de hoofdstad; 20 jaar ook van vallen en opstaan, van initiëren, proberen, slagen, concrete resultaten ... en dan weer even een ontgoocheling, ... het kan ook niet anders wanneer je elke dag opnieuw met „opbouwwerk” bezig bent.

RisoBrussel stond mee aan de wieg van tal van initiatieven in het brede maatschappelijk kader van sociale projecten rond het wonen, de ruimtelijke ordening, het buurtbeheer en de sociale wijkontwikkeling. Als rode draad zien we de zorg voor de leefbaarheid en de sociale processen eromheen. Dat gemeentelijke en / of andere overheden soms eens partner en dan weer tegenstander werden is eveneens inherent aan de dynamiek en positionering die het RisoBrussel zelf innam: van medestander, mede-denker tot rebel en dwarsligger... ook dat is opbouwwerk. In het algemeen mogen we stellen dat RisoBrussel in haar 20 jarig bestaan een catalysator is geweest voor vele processen in het sociale - en welzijnsgebeuren in dit Gewest. Ook het „samen-werken” behoorde van in de beginne tot de basismethodiek van de organisatie. Op dat vlak heeft het RisoBrussel heel wat gemeen met de werking van de Brusselse Welzijns- en GezondheidsRaad (BWR).

En daarmee is ook de band aangegeven: op heel wat sporen zijn er tal van verstrengelingen in de werking van beide organisaties: RisoBrussel en de Brusselse Welzijns- en GezondheidsRaad (BWR). Participatie van bewoners met betrekking tot huisvesting en wijkontwikkeling is een doelstelling van het opbouwwerk. Ook in de zorgsectoren krijgen cliënten meer en meer een belangrijke plaats en rol, via vraaggestuurde zorg, zelforganisatie, patiëntenrechten,...

RisoBrussel zou hier vanuit haar ervaring kunnen toeleveren, en binnen haar opdracht ook aandacht hebben voor de noden en vragen van een bevol-

king ten aanzien van welzijn en gezondheid.

Ruimer kan het opbouwwerk ook een bijdrage leveren tot vernieuwende vormen van samenwerking (netwerkvorming) tussen mensen, diensten en organisaties.

Ook de regionale benadering (afbakening van zorgregio's, lokaal sociaal beleid) is een ontwikkeling die hierop aansluit en ook een rol kan geven aan het opbouwwerk. Zij kan de bewoners in dit politiek besluitvormingsproces (ten opzichte van de actoren van het beleid en het zorgaanbod) ondersteunen en versterken („empowerment,,).

Het zorgaanbod is vaak ook een antwoord op noden en problemen die meer het gevolg zijn van ontwikkelingen en problemen in de zogenaamde harde sectoren: werk, wonen, ... Ook de BWR probeert deze link op te volgen en signalen te geven. Samenwerking met RisoBrussel lijkt hier zeker aangewezen. Vanuit de directe interactie met het werkveld, de wijkwerking, de mensen ... kunnen signalen vertrekken om beleidsmatig bepaalde noden mee te helpen vertalen. Ook voor linken met onderwijs en cultuur is samenwerking een mogelijk spoor.

Armoede en maatschappelijke achterstelling als rode draad doorheen onze werkpunten, vertaald in een specifieke aanbod voor deze doelgroep, aandacht voor toegankelijkheid van het zorgaanbod, vormen ook een raakvlak met het opbouwwerk.

Bepaalde methodieken (maar vooral de doelgroep die ermee beoogd wordt) leggen ook linken: het straathoekwerk, de opvoedingsondersteuning, ... als voorbeelden. Beide sectoren (opbouwwerk en zorgaanbod) komen zo terecht bij meer vergeten groepen en problemen aan de rand van onze samenleving, wanneer de basisrechten onder druk komen te staan. Is dat ook niet vaak het publiek van diverse zorgsectoren die te maken hebben met mensen die niet meer mee kunnen in de samen-

leving en met hun klachten en problemen komen aankloppen? Een gemeenschappelijke strategie en aanpak kan hier nuttig zijn.

RisoBrussel zet soms ook meer buurtgerichte sociaal-economische projecten op (bijv. een strijk-winkel, renovatieprojecten, sociaal restaurant, ...). Kan ook op het vlak van thuiszorg, familiehelp, ... hier een initiatief / project een verbinding leggen tussen haar doelstelling en een verbreding van het zorgaanbod

- Een soort buurtgericht zorgaanbod.
Vertaald vanuit het beleidsplan van de BWR kan het opbouwwerk dus een bijdrage leveren op het vlak van:
- Monitoring : aanbrengen van relevante indicatoren
- Informeren en sensibiliseren: via buurtgerichte en lokale netwerkvorming bewoners informeren over het zorgaanbod (bijv. de zorgverzekering, thuiszorg, ...)
- Innoverende pilootprojecten opzetten

Omgekeerd kan de BWR wellicht een antwoord bieden op vragen en noden die het opbouwwerk tegenkomt gericht aan het zorgaanbod. Het gegeven dat we met het beleidsplan 2003-2005 van de BWR meer pro-actief willen inspelen op de diverse fasen van de (politieke) besluitvorming legt een directe link tot samenwerking met RisoBrussel. Alle voormelde elementen van

samenwerking en interactie kunnen hiertoe een bijdrage leveren.

Sta mij toe toch ook even een kritisch accent te leggen?

Hebben wij (alle maatschappelijke, sociale organisaties in het welzijnswerk) écht bijgedragen tot meer mondigheid van de „burger”, tot meer democratische reflexen, tot minder verpaupering, tot meer (inter)culturele samenwerking vanuit wederzijds respect voor elkaars „identiteit”? Zijn wij soms niet te gebonden aan de wensen en directieven van onze „broodheren”, de subsidiërende overheden? Kunnen wij écht zo onafhankelijk mogelijk optreden in functie van de enige functionele logica: die van de doelmatigheid en efficiëntie op het terrein ten bate van de doelgroepen waar we het voor doen...?

En in Brussel... staat de „institutionele” complexe structuur niet zelden ons doelmatig handelen eveneens in de weg? We spreken dikwijls over de Brusselse „eigenheid” die in wezen ons handelen bepaald...maar moeten we dat ook niet zelden vertalen in een „onmacht” op het terrein...? Het formuleren van deze kritische bedenkingen heeft enkel tot doel om via een duidelijke positionering van alle organisaties „te velde” de doelmatigheid van onze inzet te perfectioneren.

Naast alle successen die ook elke dag opnieuw worden geboekt door zovelen die met de beste inspanningen voor het welzijn van zovelen bezig zijn...blijven bovenstaande kritische reflecties soms toch even hangen. De mogelijke antwoorden en verduidelijkingen op voormelde vragen en de uitdagingen die daarmee gepaard gaan zullen ook mee de toekomst van RisoBrussel bepalen.

De Brusselse Welzijns- en GezondheidsRaad wenst RisoBrussel een groot proficiat met de resultaten van 20 jaar basiswerk in de hoofdstad ! Voor alle medewerkers en bestuurders wensen we een gezonde dosis motivatie om er de volgende 20 jaar verder tegen aan te gaan.

Eric Verrept is voorzitter van de Brusselse Welzijns- en GezondheidsRaad (BWR)

Vluchtelingen hebben ook recht op gezondheid en welzijn!

Foto: Michel Demol

Lekker taart smullen, maar met pijn in de buik.

Peter Goris

RisoBrussel blaast 20 kaarsjes uit, en ondergetekende auteur blaast een zucht... Naar aanleiding van dit gebeuren mag hij zijn wetenschappelijke uitvalsbasis eindelijk eens verlaten. Er werd vrank en vrij een mening gevraagd. In tijden van toeters en bellen, mogen gevoel en intuïtie al eens het voortouw nemen. Laat de taart smaken, RisoBrussel, maar doe het licht nog niet uit want voor het opbouwwerk is er nog werk aan de winkel!

Vragen aan de jarige en zijn familie

Besteedt de „sociale sector” haar schaarse middelen efficiënt? Is er in de gehandicaptenzorg wel een juiste „allocatie” van personeel en middelen om de problematiek van „wachlijsten” beter op te vangen? Kunnen integratiecentra hun stellingen en indrukken ook hard maken aan de hand van cijfertjes en tabellen? Staan de toekomstperspectieven van de centra algemeen welzijnswerk wel voldoende uitgewerkt en beargumenteerd in lijvige beleids- en meerjarenplannen?

Werkt de „sociale sector” wel voldoende op maat van onze risicosamenleving? Geeft de buurt-, of opbouwwerker wel voldoende rugsteun aan politie en justitie om in de buurt samen rust en orde te herstellen? En vanwaar toch die halstarrigheid van het straathoekwerk om jonge, criminele „bendeleden” niet mee van de straat te vegen? Hebben zij dan echt geen oog voor de verzuchtingen van de bange burger?

Management en veiligheid: twee thema's die de sociale sector vandaag mee sturen en structureren. Is daar dan iets mis mee? Niet noodzakelijk. Een gematigd managementsdenken kan de kwaliteit binnen voorzieningen ten goede komen. En we moeten ook niet naïef zijn: veiligheid is een maatschappelijk probleem. Toch acht ik de dominante aanwezigheid van beide thema's mede verantwoordelijk voor een weinig wenselijke ontwikkeling binnen de sociale sector. Doet die tandem „managementsdenken en veiligheidsdiscours” de

motor van de „sociale sector” niet sputteren? Waar is met name de verontwaardiging rond sociale onrechtvaardigheid naartoe? Terecht zijn opbouwwerkers heel blij indien ze contact hebben kunnen leggen met een geïsoleerde groep van Kosovaarse bewoners in de buurt. De methodieken die ze ontwikkelden, sloegen aan. Het groepje blijft de deur van het buurthuis vinden. Naast enkele groeps gesprekken, konden de papieren van enkele gezinnen in orde gebracht worden en werden enkele kinderen succesvol georiënteerd naar de kinderopvoeding. Nog even doorbijten en we kunnen hen aanpraten wat rustiger te zijn op straat ... Cijferfetisjisme en de obsessie rond onveiligheid, maken ons blind voor de structurele mechanismen van uitsluiting en kwetsing. Worden hulpvragen, maatschappelijke noden en problemen niet gereduceerd tot loutere „produkten” die efficiënt, snel en – vooral – zichtbaar aangepakt moeten worden? Fulmineren we vanuit ons werk met Nigeriaanse of Albanese groepen nog tegen de beslissingen die op een wereldhandelsconferentie of binnen de VN vallen?

De sportterreinen te Peterbos worden veelvuldig gebruikt.

Foto: Michel Demol

Of – minder hooggegrepen – fixeren we ons alleen nog op het neutraliseren van rondhangende jongeren, of blijven we – vanuit onze verontwaardiging – ook schoppen tegen de schenen van directies, werkgevers, socioculturele verenigingen of sociale huisvestingsmaatschappijen die voor deze jongeren steeds weer geen plaats maken? Het werken met kwetsbare individuen en groepen zal misschien wel professioneler (transpanter, efficiënter, meer bewust en gefaseerd,...) gebeuren, maar werkte dat niet verlamdend ten aanzien van onze verontwaardiging rond de structurele processen van uitsluiting?

Structureel werken als troef van het opbouwwerk ... om jaloers op te zijn...

Indien je organisaties binnen de sociale sector confronteert met deze vragen, hoor je vanuit verschillende hoeken herkenning: „Inderdaad, door alle energie te investeren in het zo goed mogelijk dweilen, zijn we inmiddels vergeten dat er ook nog ergens een kraantje openstaat.” Je neerleggen bij deze analyse en bij de pakken blijven zitten, is niet voldoende: hoe kan je die verontwaardiging terug een plaats geven in je dagelijks handelen? Met vaak enige – zij het onuitgesproken – jaloezie, wordt dan gekeken naar het opbouwwerk. Vanuit hun werk met kwetsbare groepen, zijn ze niet vergeten om ook de opbouw / afbraak van onze samenleving voortdurend in vraag te stellen. Vanuit hun werk met kwetsbare groepen, zijn ze niet vergeten om sleutelactoren van sociale uitsluiting op te zoeken en aan te spreken. OK, ze organiseren wel buurtfeesten, computerklassen en taallessen, maar die initiatieven zijn meer dan een „doekje” voor het bloeden. Vanuit die ervaringen, leren ze mensen ook de weg te vinden naar de schepen van jeugd, en geven tips hoe je een dergelijke bestuurder succesvol tegen de schenen kan stampen. En daarover gaat het (ook).

Speelt het opbouwwerk haar troeven voldoende uit?

Structureel én professioneel handelen vanuit een verontwaardiging is voor mij dé troef van het opbouwwerk. Natuurlijk verliest die troef wel eens wat kleur onder druk van concrete lokale situaties, maar het blijft de uitdaging om die troef onder geen

beding af te staan. Niet in het minst ligt daar een opdracht voor opbouwwerkkoepeles: zij moeten het belang en de kracht van die troef voortdurend voor ogen houden ten aanzien van basiswerkers, zodat ze blijven voelen wat hun drijft en bindt. Door systematiek en transparantie aan te brengen in ervaringen van opbouwwerkers, kunnen individuele levensverhalen uitgroeien tot een overtuigende en doorleefde basis van krachtige structurele signalen in de richting van basisvoorzieningen. Maar inderdaad, deze positie is dubbelzinnig. Langs de andere kant staat namelijk de vaststelling dat daar niet altijd een evenredige maatschappelijke erkenning tegenover staat. Of minstens is die erkenning niet altijd zichtbaar, en dan heeft iedereen het moeilijk om te geloven dat ze er is.

Wat betreft die maatschappelijke erkenning, laat het opbouwwerk volgens mij kansen onbenut. Soms krijg je pas erkenning indien je ook eens op de voorgrond durft te spelen. Binnen de sociale sector moet het opbouwwerk meer een „assertieve tafelspringer” worden. Daar zijn alle redenen toe, want velen kijken met interesse naar de authentieke voorbeeldfunctie die het opbouwwerk blijft opnemen, hoe moeilijk ook de omstandigheden. Nestelt het opbouwwerk zich niet te sterk in een „calimero” positie: „we zijn klein, maar (maatschappij) kritisch; de andere zijn groot, maar verkocht aan de duivel”? Op termijn werkt die positie verstikkend. De uitdaging en strategie zal erin blijven bestaan om vanuit deze unieke positie en expertise, zoveel mogelijk netwerken en partnerschappen te ontwikkelen. Dat geldt niet alleen op het niveau van de buurt, maar ook op niveau van het Vlaamse welzijnslandschap. Zo kan het opbouwwerk een belangrijke katalysator zijn om „verontwaardiging” opnieuw op gang te trekken als motor van de sociale sector.

Peter Goris is doctor in de criminologische wetenschappen en als stafmedewerker preventie verbonden aan een pluralistische werkgeversorganisatie binnen de sociale sector (Verbond Sociale Ondernemingen / Pluralistisch Overleg Welzijnswerk)

Van strijkwinkel tot straattegels

Bernadette Vriamont

Een tiental jaar geleden werd bij ons in de buurt een leuk initiatief opgestart. In een pand op Helmet (Schaarbeek) werd de benedenverdieping erg kleurrijk en vrolijk ingericht. Midden in de winkel stond een enorme tafel in de vorm van een strijkijzer. Deze winkel had meteen mijn sympathie. Geen gewone wasserette zoals mijn moeder er vroeger een had uitgebaat, dat was het niet. Nee, iedereen heeft nu toch een wasmachine en een droogkast, maar wat blijft altijd liggen? De strijk! Dat komt er nooit van, dat strijken. Bij wie stapelt er zich niet regelmatig een berg strijkgoed op? Vooral mannenhemden, die zijn verschrikkelijk! De hemden, bedoel ik. Een strijkwinkel, dat men daar niet eerder op gekomen was. Het leek een prachtig idee, dat zeker kansen op slagen had.

Van mijn moeder haar wasserette begin jaren 70 herinner ik mij nog levendig de formule „Kas-Klaar”. Als klant bracht je 's morgens je wasgoed binnen en de volgende dag kon je het gewassen en fijn gestreken terug afhalen. Dit was toen helemaal geen service voor rijke luiden, maar vooral voor werkende vrouwen die zoals mijn moeder van 's morgens tot 's avonds zelf in een zaak stonden. Om die klus te klaren bleef mijn moeder vaak heel laat doorwerken. Ik herinner mij nog levendig de indringende geur van de handdoeken van een frituuruitbaatster, een rijzige, en bijzonder leuke, blonde dame. Haar wasgoed zag er 's anderdaags keurig uit, maar de geur van frietvet was er niet uit te krijgen.

Een strijkwinkel waar je je gewassen wasgoed naartoe brengt om te laten strijken leek mij dus een voortreffelijk idee. Achteraf beschouwd was de lokatie op Helmet een beetje ongelukkig gekozen. Midden in een sociale woonwijk, waar de meeste mensen geen strijk lieten doen omdat het te duur was. Lang heeft de Strijkwinkel dus niet bestaan. Ook de verhuis naar een andere buurt kwam te laat.

Het is pas later dat ik het Wijkpartenariaat (Wp) heb leren kennen met al zijn vertakkingen. Zij

waren trouwens mede-initiatiefnemer van de strijkwinkel. Het Wijkpartenariaat zou je als het moederbedrijf in Schaarbeek kunnen bestempelen. Aanvankelijk zaten zij gehuisvest in Gemeenschapscentrum De Kriekelaar. Het Gemeenschapscentrum lag trouwens mee aan de wieg van het Wp. Maar na een paar jaar werd het Wp zelfstandig. Het Gemeenschapscentrum is er altijd mee blijven samenwerken en als de subsidies te lang uitbleven werd met kortlopende renteloze leningen de voorfinanciering van hun werking mogelijk gemaakt. Daar waar mogelijk probeert men nog altijd samen te werken. Ook op bestuursniveau werden de banden nooit volledig doorgeknipt.

In 1998 werkte ik zelf voor een organisatie van de Stad Brussel. Daar heb ik kennis gemaakt met andere werkingen van RisoBrussel. In de Noordwijk vonden we een dankbaar relais naar de inwoners van die moeilijke en kwetsbare wijk via „zaal Harmonie”. Samen met het Buurthuis van de Anneessenswijk hebben we een project ingediend bij de Koning Boudewijnstichting („Buiten-gewone Buurt”, „Kunst op publiek verzoek”!). Daarbij stond ik in voor de samenwerking met de Stad Brussel. De bedoeling was om samen met de stad en de buurtbewoners een artistiek traject door de buurt uit te werken, een kleine omweg door de buurt als alternatief voor de Anspachlaan. Het traject zou uitgestippeld worden met kleurrijke cementtegels, die gemaakt werden door kinderen uit de buurt.

Als buitenstaander, observator en soms ook partner van de vele initiatieven van RisoBrussel in Schaarbeek en Brussel kijk ik met bewondering naar de dynamiek, de creativiteit en vooral de gedrevenheid van de Riso-medewerkers, en de originaliteit en kwaliteit die men in de projecten steekt.

De taak van een opbouwwerker is immers niet gemakkelijk. Vaak heb ik me afgevraagd waar ze de energie blijven halen. Het doet dan ook pijn als

een strijkwinkel zijn deuren sluit of een medewerker vertrekt en de werking verweesd achter laat. Het doet ook pijn wanneer een succesvolle werking als tijdelijk project opgezet weer afgestoten moet worden, zoals binnenkort de toren van Limiet-Limite in de Brabantwijk in Schaarbeek.

RisoBrussel en de vele initiatieven lijden aan die typische ziekte van de Brusselse welzijnssector: versnippering en een gebrek aan structurele onderbouw. En dus de constante zoektocht naar middelen om mensen die een waardevolle know-how hebben opgebouwd te kunnen vasthouden. En naar nog meer middelen om een werking te laten overleven. In die constante zoektocht gaat veel kostbare tijd en energie verloren. Het is alsof je aan een gebouw begint en nooit verder raakt dan de funderingen, omdat de plannen voor de eerste verdieping steeds veranderen.

Door de afhankelijkheid van projectmatige middelen moet ook de werking constant bijgestuurd worden, en lijkt men in een constante verantwoording van zichzelf. Werkingen verschuiven, methodieken worden heruitgevonden en er worden om de zoveel jaar nieuwe vaktermen geïntroduceerd.

Voor de buitenstaander is dit eerder een variatie op éénzelfde thema, wie zich hierin wil verdiepen ziet al snel door de bomen het bos niet meer. Men vindt zichzelf steeds opnieuw uit, met een kleedje dat aangepast is aan de leenheer. Het Brusselse institutionele kluwen aan beleidsniveaus en beleidspartners (gemeente, gewest, gemeenschappen, de federale overheid, Europa, ...) biedt een aantal opportuniteiten, maar eenvoudiger wordt het daarmee niet.

Succesvolle pilootprojecten moeten volwassen kunnen worden, maar moet dat allemaal in aparte vzw 's? Heb je geen steviger structuur nodig? Misschien is het tijd dat de overheid eindelijk klare wijn schenkt en een aantal geprivilegeerde partners aanwijst in plaats van steeds nieuwe concurrenten te creëren. Dus eerder krachten bundelen, samenwerking stimuleren, een aantal opdrachten – bijvoorbeeld op vlak van personeels- en financieel beheer – rationaliseren.

Momenteel merk ik dat het vaak moeilijk is om de ingeslagen weg te consolideren en om een vaste basis uit de werken voor de projecten. Dat is uitermate jammer en contraproductief.

De initiatieven van RisoBrussel hebben me steeds weer kunnen verrassen en hebben mijn sympathie. Zij waren avant-la-lettre bezig met sociaal-artistische projecten. Meer dan de Gemeenschapscentra is het opbouwwerk in een voortdurende mutatie en lijken ze nooit te landen en vaste voet aan de grond te krijgen in een stabiele structuur. Tegelijk zijn de Riso-initiatieven voor het Gemeenschapcentrum een dankbare partner die diepere wortels heeft in de wijk. Een Gemeenschapcentrum moet zich immers op een hele gemeente trachten te richten. Ook de doelgroep is veel meer afgebakend dan bij een Gemeenschapcentrum.

Maar daarom is hun werking nog niet tegengesteld, maar veeleer complementair. Ik zie als natuurlijke bondgenoten op het terrein: ieder met zijn eigen deskundigheid en know-how.

Bernadette Vriamont, is vrijwilliger-beheerder in verschillende Brusselse sociaal-culturele vzw's

Foto: Michel Demol

In Kuregem verfraait men de buurt met zelfgemaakte keramische creaties.

Peterbospark: privaat-publieke samenwerking in de Brusselse realiteit.

Jean-Louis Pirotin

Eerder toevallig kwamen de sociale woningmaatschappij ASSAM en RisoBrussel elkaar eind 1987 tegen vanuit hun gezamenlijke interesse rond de vraag hoe bewoners kunnen participeren in het beheer van hun buurt.

Na een korte periode van kennismaking werd een eerste opbouwwerkproject opgestart in Peterbos. Begin 1988 kwamen decretale middelen van de Vlaamse Gemeenschap en duidelijke afspraken tussen RisoBrussel en de sociale woningmaatschappij ASSAM.

ASSAM was in Brussel op dat ogenblik één van de pioniers binnen de meer dan dertig sociale woningmaatschappijen om vormen te zoeken om het recht op wonen te realiseren. Het is duidelijk dat de erkende huisvestingsmaatschappijen niet in staat zijn op eigen houtje dat recht op wonen te realiseren. Assam probeert om naast de aandacht voor individuele en sociale noden ook aandacht te hebben voor het samenleven van individuen in de context van de sociale huisvesting. Huurders moeten leren samenleven en beslissingen nemen in aangelegenheden die hen gezamenlijk aanbelangen.

Dit laatste is nu juist de opdracht van RisoBrussel en vermits in het Franstalige welzijnswerk „le travail communautaire” nog niet zo ontwikkeld was (en nu nog altijd in de kinderschoenen staat) in Brussel is ASSAM op het voorstel van RisoBrussel ingegaan. Voor ASSAM was het een uitdaging om met een Nederlandstalige organisatie te gaan samenwerken, niet zo zeer omwille van de taal maar wel om deelgenoot te worden aan de know how van het instituut. Wij stellen vast dat er een verschil in filosofie en methodologische aanpak is tussen de sociale werkers van de twee gemeenschappen in Brussel. Ook de subsidieregeling en subsidieverstrekking is totaal anders. Wat wij in RisoBrussel appreciëren is dat ze vanuit hun opdracht in open dialoog gaan zoals uit hun uitgaven

Aspects du développement communautaire à Bruxelles (1988) en Vers un développement social des quartiers à Bruxelles (1992) blijkt.

In het gezamenlijk project (1988) werden de huurders niet alleen gezien als een factor binnen de exploitatie van de huisvestingsmaatschappij. Via het opbouwwerkproces wilde men er toe komen dat de huurdersvereniging (organisatie) als volwaardige partner functioneerde binnen het wijkbeheer. Met andere woorden, dat bewoners zouden participeren aan wat er gebeurt en beslist wordt voor de wijk.

Het buurtbeheerproject werkte rond volgende domeinen: het woonpatrimonium zelf, de woon-omgeving, de relatievorming tussen huurder en maatschappij, de huurdersorganisatie en het sociaal leven binnen de wijk. RisoBrussel is er in geslaagd samen met bewoners via het bewonerscomité een goede samenspraak te krijgen met de maatschappij en in te spelen op vele inhoudelijke problemen rond de huisvestingsproblematiek en noden en behoeften van bewoners.

Samen hebben ASSAM en RisoBrussel vele subsidiedossiers ontwikkeld en conventies getekend, ook werd er uiteraard leergeld betaald, en was er een groot verloop van personeel gezien de kortlopende contracten. Nu is er een periode van consolidatie.

Wat ASSAM bij RisoBrussel aantrekt is haar projectmodel met haar programmatie en – zeer belangrijk – haar evaluaties die ons gezamenlijk de kans gaven om bij te sturen waar nodig. Hieromtrent zijn er steeds open werkvergaderingen geweest en goede gesprekken binnen de raad van beheer.

Ook heeft RisoBrussel zeker de tering naar de nering trachten te zetten om binnen de budgetaire

krijtlijnen, die tot voor kort zeer wisselend waren, een inhoudelijk programma aan te bieden aan de bewoners.

Belangrijk is ook dat we samen trachten op een emancipatorische wijze de bewoners te betrekken. Dat gaat met ups en downs. We hebben ook samen ingezien dat hier professionaliteit nodig is. Professionelen moeten aan de basis een vangnet hebben dat meedenkt, meezoekt en mee handelt. In dit kader bewijst RisoBrussel dat zij haar medewerkers goed ondersteunt.

Ook wil RisoBrussel steeds de lat hoger leggen en haar kwaliteit verbeteren.

RisoBrussel is zich bewust van haar beperktheden en zoekt samen met de bewoners naar oplossingen. Het blijft een moeilijke clus om de harde kern van rondhangende jongeren te bereiken en hiervoor een aanbod te creëren. Dit blijft een fragiel punt waar we samen rond moeten blijven zoeken en waarvoor we hopelijk een gepaste partner kunnen vinden.

Binnen het project hebben wij ook een hele weg afgelegd om andere partners aan te trekken. Via de projecten van de Koning Boudewijnstichting „Buitengewone buurt”, Impulsfonds, Fortis-foundation, Brussels Gewest, gemeente Anderlecht en Anderlechtse Haard zijn we binnen het zogenaamd „Peterbos-overleg” aan de weg aan het timmeren om een gezamenlijke visie en programmatie op te stellen. Het is een zware clus die RisoBrussel op zich genomen heeft om met al deze partners tot goede en werkbare afspraken te komen.

ASSAM wil in de toekomst op een geprivilegeerde wijze met RisoBrussel verder werken. We hebben duidelijke verwezenlijkingen gerealiseerd:

- de gemeenschapscentra Agora, Forum en de Prefab.
- de verfraaiing van de speeltoreinen, het zaalvoetbalveld, de voetbalverlichting en de toekomstige vernieuwing van de vloer van het voetbalveld.
- de uitbouw van de werking maatschappelijk kwetsbare jongeren in Peterbos met zijn vele doelgroepen en activiteiten.
- het netwerk Peterbos (project sociale cohesie) met zijn vier jaarlijkse vergaderingen met al de aanwezige partners, om te komen tot een gezamenlijk project en buurtgerichte activiteiten.
- het op de kaart zetten van Peterbos en de pogingen om "de buurt" in een zonniger daglicht te stellen.

ASSAM wil in de toekomst RisoBrussel verder belasten met opdrachten en timmert hiermee samen aan een duurzaam project met een duidelijk pedagogisch concept.

Jean-Louis Pirottin is directeur-zaakvoerder van de sociale huisvestingmaatschappij (openbare vastgoedmaatschappij) ASSAM

In dit nieuwe gemeenschapscentrum Forum hebben de jongerewerkers van Peterbos hun intrek genomen.

Foto: Michel Demol

Bij twintig jaar RisoBrussel.

Adelheid Byttebier

Al van toen ik student was, heeft het opbouwwerk mijn kijk op de samenleving beïnvloed. Ik herinner me nog levendig de werkbezoeken die ik toen bracht aan concrete opbouwwerkprojecten, van Heuvelland in de Westhoek tot Alken in Limburg. De afgelopen jaren was ik als politica actief in de 19 gemeenten van Brussel. Diverse opbouwwerk-initiatieven van RisoBrussel volgde ik op de voet. Projecten als dat van de strijkwinkel – bij mij om de hoek gevestigd; de initiatieven van Riso in Kuregem: ze zijn me zeer vertrouwd. Samen met jullie ben ik verontwaardigd over het letterlijk en figuurlijk braakliggend „Peterbos”.

RisoBrussel is in die twintig jaar uitgegroeid tot een belangrijke speler in het Brusselse welzijns-landschap. Riso is de motor voor een geslaagd samenleven in heel wat wijken. Sinds de start legde Riso de klemtoon op projectmatig werken. Heel wat initiatieven zijn ondertussen verzelfstandigd of ingebed in reguliere sectoren. Dat is pas erkenning!

Brussel is in die twintig jaar verder geëvolueerd. Brussel is nu overduidelijk een multiculturele stad, waar mensen uit alle hoeken van de wereld een stek vonden. Het samenleven krijgt in deze stad, waar iedereen tot een minderheid behoort, een andere invulling. Dit samenleven in diversiteit moet onze kracht zijn maar verloopt niet altijd rimpeloos. De steeds grotere dualiteit bemoeilijkt die opdracht. Heel wat Brusselaars hebben de grootste moeite om de eindjes aan elkaar te knopen.

Deze evolutie is niet exclusief Brussels, ook in andere grootsteden, zelfs in kleinere steden merken we deze trends op. Ze stelt ook het opbouwwerk voor nieuwe uitdagingen voor de toekomst.

Het opbouwwerk kiest in de grootsteden meer en meer voor een integrale wijkgerichte benadering. Dat is een goede zaak. De wijk Peterbos is daarvan een voorbeeld. Hier ligt voor mij de toekomst van het opbouwwerk in onze grootsteden. Het

opbouwwerk brengt zo verschillende bevolkingsgroepen samen.

Een integrale aanpak zal in de wijken het best tot resultaten leiden. Het wordt een samenspel tussen het opbouwwerk, andere particuliere sectoren en de overheid.

Adelheid Byttebier is Vlaams minister van Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen.

„Opbouwwerk in elke wijk in Vlaanderen en Brussel”

Uit het interview van Minister Byttebier met G. Hautekeur (Feso):

„Adelheid Byttebier kent niet alleen het ABC van het opbouwwerk, maar ze draagt de sector ook een warm hart toe. Mocht ze over de nodige financiële middelen beschikken, dan maakt ze spreekwoordelijk het opbouwwerk mogelijk in iedere wijk in Vlaanderen en Brussel. Ze benadrukt de maatschappijkritische rol van het opbouwwerk en stelt de sector voor een aantal nieuwe uitdagingen in het kader van lokaal sociaal beleid.”

„Het opbouwwerk heeft mijn kijk op de samenleving beïnvloed”, begint Minister Byttebier daarbij verwijzend naar haar studies in Kortrijk van maatschappelijk assistente met als specialisatie opbouwwerk. Ze herinnert zich nog levendig de werkbezoeken die ze als studente bracht aan concrete opbouwwerkprojecten, gaande van Heuvelland in de Westhoek tot Alken in Limburg. Vervolgens studeerde ze sociologie in Brussel. „Nadien werkte ik 10 jaar in het internationaal jeugdwerk waar ik verantwoordelijk was voor kadervorming. Interculturalisering was een van de centrale thema's die nog niets aan actualiteit heeft ingeboet. De afgelopen tien jaar was ik als

politica actief in de 19 gemeenten van Brussel. Diverse opbouwwerkinitiatieven van RisoBrussel volgde ik op de voet."

„Ik vind het opbouwwerk belangrijk, zowel in stedelijke als landelijke context", vervolgt Minister Byttebier. „De opbouwwerkers moeten een kader scheppen zodat mensen zelf voor hun wijk en streek kunnen opkomen. Het gaat erom mensen bewust te maken, hen kritisch naar hun woon en leefomgeving te laten kijken zodat ze zelf initiatieven ontplooiën. Eigenlijk zouden we het oude begrip wakkere burger opnieuw moeten activeren. Sleutelwoorden daarbij zijn participatie en mondigheid."

Krachten bundelen

„VIBOSO en de RISO's vieren dit jaar 20 jaar opbouwwerk. Ook verschillende andere particuliere organisaties vieren hun jubileum. Het werk van de pioniers bleef dus niet zonder resultaat. Op het terrein is er soms zelfs een kluwen van organisaties, diensten en instellingen. Naast het opbouwwerk dat projecten opzet in een bepaald territorium dat sociaal economisch achtergesteld is, zijn er de organisaties die zich specifiek richten op een bepaalde categorie. Denk maar aan etnisch culturele minderheden, jongeren, vrouwen en de groeiende groep van mondige ouderen. Die categoriale werking heeft ongetwijfeld zijn bestaansrecht. Maar wie maakt de link tussen het territoriaal werk en de categoriale aanpak? Ik vind dat hier een opdracht en uitdaging ligt voor het opbouwwerk. Hoe dit concreet vorm dient te krijgen, is een andere vraag. Vanuit mijn vorige job in het internationaal jeugdwerk breek ik een lans voor projecten die bruggen slaan tussen verschillende culturen en generaties. Twee kernwoorden zijn intercultureel en intergenerationeel werken."

Opbouwwerk in iedere wijk

„Het opbouwwerk hoeft zich volgens de Minister niet te beperken tot achtergestelde buurten in de stad en op het platteland. „Uiteraard moet het nu prioritair worden ingezet in die gebieden die sociaal-economisch zijn achtergesteld. Maar de economisch sterke wijken zijn daarom zeker niet automatisch ook sociaal en maatschappelijk sterke wijken. Die koppeling wordt vaak ten onrechte gemaakt, zeker als je kijkt naar problemen van alcohol en druggebruik, vereenzaming, mensen die depressief zijn, etc. Vanuit preventieve werking is er voor het opbouwwerk veel werk aan de winkel. Mocht ik als Minister van Welzijn over de nodige budgetten beschikken, dan zou ik inderdaad voorpleiten om opbouwwerk in principe in alle wijken mogelijk te maken."

(Verschijnt in Ter Zake cahier, speciale editie, n° 9, november 2003 onder de titel: Sterke verhalen over mensen en buurten. Opbouwwerk in Vlaanderen en Brussel- een uitgaven van De Wakkere Burger en Viboso)

20 jaar projectmatig opbouwwerk in Brussel

Alain Storme

Dit artikel is opgebouwd rond een centraal gedeelte waarin we de projectwerking van RisoBrussel de revue laten passeren. Opbouwwerkprojecten, methodisch geleide activiteiten met en door bewoners in achtergestelde wijken rond probleemoplossing in de leefwereld, zijn en blijven de belangrijkste opdracht van RisoBrussel. Maar deze projecten, over de tijd gespreid, ontstaan en evolueren niet in het luchtledige. Ze pogen antwoorden te geven op ontwikkelingen in de stad. Vandaar een eerste deel waarin we met zeven mijlslaan de stad tussen 1984 en 2003 proberen te „grijpen” in die facetten waardoor het opbouwwerk zich meer bepaald heeft laten sturen. Opbouwwerkprojecten hebben niet alleen een relatie met de stad en haar bewoners, ze zijn ook ingebed in een organisatie. Vandaar een derde deel waarin we kort stilstaan bij enkele uitdagingen voor RisoBrussel vroeger en nu.

Dit drieluik biedt dus geen systematische geschiedenis van twintig jaar RisoBrussel. We denken niet dat iemand hierop zit te wachten. Eerder is het een poging tot aspectuele documentatie van een stukje professionele welzijnsbevordering in de laatste decennia van de twintigste eeuw waarmee iemand later in een breder studiekader zijn voordeel kan doen.

Over ontwikkelingen in de stad

Wie na een afwezigheid van 20 jaar op verkenning gaat in en rond het stadscentrum zal zich, geconfronteerd met zijn herinneringen, welhaast in een andere stad wanen. Enkele voorbeelden maar: op de Noord-Zuid as is de Koning Albert II-laan (voorheen E. Jacqmain laan maar nu prestigieus genoeg om voortaan een koninklijke naam te torsen) quasi over de ganse lengte met glazen kantoorgebouwen volgebouwd. In een vaag naar de middeleeuwen verwijzende bouwtrant heeft een hotelketen voor het centraal station postgevat. De onmiddellijke omgeving van het Zuidstation (aan de kant van de Tgv-terminal en Kuregem) is na het

Foto: Michel Demol
De prestigieuze Koning Albert II-laan, de kantoren groeien er welig.

verdwijnen van Côte d'or helemaal onherkenbaar geworden. Op de oost- west as domineert Europa meer dan ooit het Leopoldskwartier terwijl de Leopold II laan na het „verlies” van zijn viaduct een grondige facelift werd bezorgd. Langs het waterfront in de kanaalzone zindert het van (bouw)activiteiten. Minder spectaculair maar daarom niet minder betekenisvol is de grondige opknapbeurt van enkele centraal gelegen woonwijken die, afgaande op de aard van de winkels en de vele terrassen, weer veel teken van leven vertonen. Men zou zo nog even door kunnen gaan. Meest opmerkelijk is wellicht het gegeven dat veel

van deze transformaties zich in de laatste tien jaar hebben gerealiseerd en pas halverwege de jaren negentig in een stroomversnelling raakten.

Anderzijds, en ogenschijnlijk in tegenstelling met de eerste indrukken van iemand die na 20 jaar de stad opnieuw betreedt, blijft er het feit dat de armoede, waar men in 1984 al niet naast kon kijken, er tot op de dag van vandaag persisteert. In feite gaat het in rapporten en publicaties over de armoedeproblematiek en de grootstadsproblemen toen en nu over dezelfde thema's zoals daar ondermeer zijn: huisvesting, inkomen, tewerkstelling, ruimtelijke ordening, veiligheid, samenleven... . We hebben hierboven bewust het woord ogenschijnlijk gehanteerd. In feite is er geen sprake van enige paradox want de swung die over Brussel golft en die als realiteit letterlijk de ogen verblindt, is bij nader toekijken toch ook schijn. Armen zijn zichtbaar in het straatbeeld aanwezig. De welzijnsvoorzieningen, de OCMW's op kop, blijven kraken onder de last van de maatschappelijke vraag. Brussel blijft met grote voorsprong koploper inzake buurten (statistische sectoren) die een groot aantal kansarmoede-indicatoren combineren, buurten (zoals bvb. De Brabantwijk, delen van Kuregem, de oude Noordwijk, de Anneessenswijk, de Chicagowijk ...) waar het manna van de stadsherwaardering slechts recent met mondjesmaat binnensijpelt. Hier is de armoede niet alleen sterk geconcentreerd, ze is er vaak ook verdoken, niet geregistreerd en bvb. aan de oppervlakte komend in gevallen van huisjesmelkerij. Die andere zijde van de medaille wijst er op dat Brussel zowel tot de rijkste regio's van Europa behoort en tegelijk ook de grootste armoede (in Belgisch verband) concentreert. De tegenstellers hebben zich ruimtelijk verder verdiept en anders dan in het begin van de jaren tachtig, waar het vooral ging om het contrast van een rijke periferie tegenover een verarmd, „uitgehold” stadscentrum, ligt deze basistegenstelling lang niet meer zo eenduidig waar het dat stadscentrum betreft. Ook hier haken arme en rijke (opgewaardeerde) buurten in mekaar en de trend is dat deze laatste hun opmars verder zetten.

In 1993, naar aanleiding van 10 jaar RisoBrussel schreven we: „Het economisch herstel in de periode 1985-1990 verliep parallel met de opkomst van de 'nieuwe stedelijkheid'. De binnen-

stad werd herontdekt en dat was te zien aan nieuwe speculatie, grootschalige bouwprojecten en een hernieuwde interesse voor de culturele uitstraling van Brussel. Ook de term sociale verdringing maakte opgang. Het werd niet met zoveel woorden gezegd, maar de overheersende trend in beleidsmiddelen (vooral maar niet alleen op gemeentelijk vlak) was erop gericht die verdringing te stimuleren als een afdoende remedie tegen de sociale kankers in de binnenstad en als uitweg uit de financiële crisis. Nieuwe, beter gesitueerde bewoners kwamen zich vestigen en de autochtone, veelal kansarme bewoners van vreemde en Belgische origine kwamen steeds meer in de kou te staan al was het maar omdat huurprijzen razendsnel stegen”. In feite beschreven we hiermee het beginpunt van een evolutie, maar de observaties zijn nog altijd hoogst actueel.

Vanuit ons hedendaags standpunt bekeken valt deze terugblik op een scharniermoment. Er was de derde ronde van de staatshervorming geweest in 1989 die op het niveau van het Gewest (en de Vlaamse en Waalse Gemeenschap via de gemeenschapscommissies) de structurele voorwaarden creëerde om belangrijke impulsen te geven aan de stadsvernieuwing. Dat deze impulsen gekanaliseerd werden via archaïsche gemeentestructuren was hoogstens een vertragende factor. De Gewestregering vertaalde stedelijke ontwikkelingsplannen in een Gewestelijk Bestemmingsplan (1998) en startte vanaf 1993 een naar Brusselse normen vrij ambitieus programma voor stadsontwikkeling via de wijkcontracten, kortstondig aangevuld door het programma Initiatiefwijken (vanaf 1997 n.a.v. de rellen in Kuregem). Een opmerkelijke poging om Brussel op de wereldkaart te plaatsen was Brussel 2000, dat vooral op cultureel vlak nieuwe energie vrijmaakte. De St. Michielsakkoorden en het Sociaal Impulsfonds gaven de VGC meer ruimte om haar eigen welzijns- en stedelijk beleid verder te profileren.

Van twee kapitale gebeurtenissen maakten we in 1993 geen gewag, al blijkt dat ze tot op vandaag de stedelijke context diepgaand beïnvloeden. Begin de jaren negentig werd het Europese huis grondig gereorganiseerd via een uitgebreide Unie wiens werking voortaan aan de kiezer werd voorlegd. Brussel kreeg definitief het statuut van

hoofdstad van Europa. Dit statuut verhoogde alleszins de druk op de stad (cfr. Het gezegde van G. Van Istendael: Brussel is te klein voor Europa). Het slopen van het ijzeren gordijn (1989) en vooral de implosie van de Sovjet-unie (1991) markeren het einde van de „korte twintigste eeuw” en zullen voor toekomstige historici de orde van grote bezitten van data als 1789 en 1914. Met alle respect voor de Westerse kijk op het wereldgebeuren, maar in dat licht is „september 2001” veeleer een naschok. Deze naschok heeft ons wel duidelijk gemaakt dat we in een weliswaar geglobaliseerde maar instabiele wereld zijn beland waar oude machtscentra zich pogen te handhaven en nieuwe hun opwachting maken. De nieuwe geopolitieke verhoudingen bezorgden ons onder andere de opeenvolgende Balkanoorlogen en een verder opschuiven van Europa naar het oosten. Of het zwaartepunt van de besluitvorming zich zal blijven situeren ergens halverwege tussen Parijs en Berlijn is een open vraag (cfr. Ook de discussie rond de vestigingsplaats van het Nato-hoofdkwartier, toch geen kleine werkgever in Brussel). Deze geopolitieke verhoudingen zien we ook in de dagelijkse stedelijke realiteit: economische en politieke vluchtelingen uit het oost-blok en Zwart-Afrika; verhoogde etnische spanningen tegen een achtergrond van een zich doorzettend religieus en cultureel integrisme; een vertalen van samenlevingsproblemen in veiligheidsproblemen. We zagen ook een verder doordringen van het primaat van het marktdenken in de staatshuishoudingen. In deze laatste context is er niet alleen een opgaande beweging naar supra- en buitenlandse beslissingsruimtes, ook de beweging naar onder, naar regio's, steden en stadsgewesten maakt deel uit van de aan gang zijnde herschalingsprocessen. Steden treden in concurrentie met mekaar en moeten zich via city-marketing en een aantrekkelijke stedelijke context een gunstig investeringsklimaat verwerven. De toegenomen aandacht voor wijkontwikkeling en stedelijke leefbaarheid moet vooral vanuit deze economische herschaling begrepen worden. Deze herschaling neemt meer als een onderliggende „objectieve” kracht dan als een geëxpliciteerd motief de rol van motor van wijkontwikkeling op zich. Een en ander verklaart de ambivalenties en tegenstrijdigheden waaraan wijkontwikkelingsprogramma's vanuit het standpunt van welzijns- en opbouwwerkers

blootstaan. De meest in het oog springende is wel deze tussen het discours van wijkontwikkeling als armoedebestrijding en de realiteit van wijkontwikkeling als city-management en armoeverdringing. Iets wat voor wie niet gewoon is verder te kijken dan de eigen voordeur uiteraard ook een vorm van bestrijding is. Sociale en duurzame wijkontwikkeling: het blijft meer dan ooit een uitdaging en een wervend perspectief.

Projecten op de tijdslijn

Voor een overzichtelijke presentatie van 20 jaar gepresteerd opbouwwerk kan men diverse indelingen volgen: chronologisch, thematisch, territoriaal. Geen enkele is zuiver aan te houden. Daarom kiezen we voor een pragmatische aanpak waarin we beginnen met enkele thematische werklijnen in 1984 op te pakken en in de tijd verder te gaan tot de meer integrale wijkontwikkelingsaanpak in de tweede helft van de jaren negentig en rond de eeuwwisseling. Heel wat van deze sporen uit de beginperiode zijn nog altijd te traceren, zij het buiten Riso-verband in verzelfstandigde vorm. Anderen hebben opgehouden te bestaan, ofwel omdat een (materiële) ingreep tot resultaten heeft geleid, hetzij omdat de aanvankelijke doelstellingen te hoog gegrepen waren of de randvoorwaarden er niet waren om de levensvatbaarheid van initiatieven te verzekeren. Nog andere sporen werken in een geëvolueerde vorm onverminderd door in de actuele projectuitwerking van RisoBrussel.

De beginfase: Dienstverlening aan doelgroepen, huisvesting en ruimtelijke ordening.

Buurtgerichte bejaardenwerking.

Een belangrijk aandachtspunt in de beginjaren was het buurtgericht werken met ouderen rond de uitbouw van (lokale) dienstencentra. In de pioniersfase ging het om twee projecten in de Noordwijk en in De Kat (Ukkel). Al vlug werden de inspanningen verdubbeld door initiatieven voor te bereiden in de Begijnhofwijk, in de Havenwijk, in Koekelberg en Molenbeek-centrum. Telkens was het opzet een samenwerkingsverband met een OCMW of een rusthuis (bijvoorbeeld Home Jourdan in Koekelberg).

Dit opzet kan in feite niet geslaagd genoemd worden. De werking in de Begijnhofwijk profileerde zich als de autonome werking Het Anker. Het gemeentelijk initiatief in Koekelberg stierf een stille dood, eens het opbouwwerk de werking had overgedragen. De inspanningen in de Havenwijk stootte op een njet van het Molenbeekse OCMW. Wel ontwikkelde zich een privé-initiatief rond de (restaurant-) werking van het gemeenschapscentrum De Vaartkapoen (onder stimulans van het opbouwwerk).

Deze werkingen vormden de motor voor intens beleidsvoorbereidend werk wat resulteerde in Vlaamse erkenningen vanaf 1985 en nieuwe zuurstof vanuit de Brusselse verordening op de dienstencentra (1995). De insluiting van de werksort in het thuiszorgdecreet (1998) zorgde voor de ultieme impuls: momenteel zijn er 11 lokale dienstencentra operationeel en ze vervullen een

steeds belangrijkere functie in het thuiszorgnetwerk. De Riso-projecten hebben zich verzelfstandigd maar RisoBrussel blijft tot op heden het bindend element voor de identiteit en de belangenbehartiging van al deze initiatieven en dit via het Brussels Overleg Dienstencentra, wat zich verder ontwikkeld heeft uit de werkgroep buurtgerichte bejaardenwerking die zich reeds in 1984 had gevormd.

Deze dienstencentra zijn een belangrijke loot aan de boom van de Vlaams Brusselse Welzijnszorg. Dit mag evenwel niet verhullen dat de ambitie om deze werkingen voorbij de Brusselse institutionele splijtzwammen te ontwikkelen, in feite te hoog gegrepen bleek.

Huurdersunies.

Vanaf het begin bekommerde RisoBrussel zich om de precare situatie van migranten op de huisvestingsmarkt door met de uitbouw van Huurdersunie Noordwijk een initiatief toe te voegen aan de enkele reeds bestaande en, ten tweede, een bestaand initiatief, ALMK-Molenbeek gedurende een 3-tal jaar met personeel te ondersteunen. Naast het veldwerk werden ook belangrijke inspanningen gedaan om het model Huurdersunie via studiedagen te promoten. Ook ligt RisoBrussel aan de wieg van de overkoepelende Brusselse Federatie van Huurdersunies (FEBUL) een initiatief dat na heel wat inspanningen op ondersteuning vanuit het Brussels Gewest kan rekenen en nu, verzelfstandigd (vanaf 1996) voor de belangenbehartiging van de Brusselse initiatieven instaat.

Verhogen betaalbare en kwaliteitsvolle woningen.

Net als nu was dit in de jaren '80 een opdracht van eerste orde, gelet op de algehele verloederding die sommige centrumwijken toen tentoon spreidden. Deze taakstelling had 3 aanknopingspunten: herwaardering van een bewoond patrimonium, terug brengen op de huisvestingsmarkt van een leegstaand patrimonium, aangroei voor de sector van de sociale huisvesting.

Zo was ten aanzien van het eerste aanknopingspunt vernieuwbouw van de volkshuisvesting in de

Kan het nog symbolischer, het recht op een menswaardige woning opeisen onder het wakende oog van François Anneessens (gildendeken). Foto: Michel Demol

tuinwijk Het Rad (Anderlecht) een belangrijk aandachtspunt voor het opbouwwerk.

De inspanningen rond het leegstaand patrimonium van de stad Brussel in de Harmoniewijk hebben, vanuit een voorbeeldfunctie, tot belangrijke realisaties geleid en was katalyserend voor de heropleving van de Harmoniewijk: het aanhoudend verzet tegen de voortdurende proliferatie van de kantoorzone in de Noordwijk heeft bovendien het zuidelijke deel van de Antwerpsesteenweg bij wijze van compensatie, voorbestemd tot zone van sociale huisvesting (project Batipromo - Lakense Haard).

Saneren in de sector van de gemeubelde kamers.

In de jaren '80 was de stuitende situatie die heerste in de nauwelijks gereguleerde sector van de „gemeubelde” kamers een even treurige als niet onderkend maatschappelijk fenomeen. Deze „branche” van de huisvestingsmarkt was dan ook bij uitstek het terrein van de huisjesmelkers ten behoeve van de armsten in de samenleving. Het mag tot de verdienste van RisoBrussel gerekend worden om deze schandelijke toestanden, in samenwerking met Buurtwinkel Bijstandswijk, zoniet uit de werld geholpen, dan toch op de landkaart van de sociale problemen in Brussel gezet te hebben.

Er werd een werking met gemeubelde kamerbewoners uitgebouwd, samengewerkt met eigenaars rond model gemeubelde kamers en een model huurcontract. Dit alles resulteerde in 1994 uiteindelijk in een ordonnantie op de gemeubelde kamers in Brussel. Dat het probleem hiermee niet van de baan is en een taai leven blijft leiden bewijzen de gebrekkige toepassing en naleving van deze ordonnantie sindsdien en vooral het feit dat de huisjesmelkerij anno 2003 (via matrassenverhuur) nog steeds een springlevende plaag blijft.

Een van de belangrijke nevendoelestellingen bij deze werking was bij openbare instellingen als OCMW's en grote structurele eigenaars (zoals gemeentelijke overheden) het besef te doen groeien dat zij een sociale en voorbeeldfunctie bezitten door een gedeelte van hun patrimonium ook open te stellen voor de meest kansarme

doelgroepen in de samenleving. Het heeft lang geduurd vooraleer dit besef begon door te dringen en met mondjesmaat werd gerealiseerd.

Transit huisvesting De Lokvogel.

Een voorbeeld hiervan was een project van transit-huisvesting in Laken, in samenwerking met het OCMW van Brussel en de Koning Boudewijnstichting (1991). Dit project van 4 jaar was er op gericht stabiele oplossingen te creëren voor personen / gezinnen met een laag inkomen en die met acute huisvestingsproblemen geconfronteerd worden. Dit project is momenteel een onderdeel van het voorzieningennetwerk van het OCMW van Brussel.

Sociaal restaurant Bijstandswijk.

In de aanloop naar het gemeubelde kamerproject was het zaak te werken rond een groepsbindend thema. Dit was het kookproject voor alleenstaande mannen (belangrijkste doelgroep bij gemeubelde kamers). Gezonde voeding als basisbehoefte bleek inderdaad een geschikte ingang om aan groepsvorming te doen.

Hieruit werd het model sociaal restaurant ontwikkeld. Hoofddaccent lag op de zelfwerkzaamheid van de kookgroep in het beheer van het restaurant.

Professionele inbreng kwam er eerst van RisoBrussel. Vervolgens werd het project ingesluisd in het tweede armoedeprogramma van de Europese Gemeenschap (Grootstedelijk Armoedeproject Brussel) waarin tijd kon vrijgemaakt worden voor methodische verdieping.

Met de afloop van het GAB werd de verzelfstandiging van dit in aanvang opbouwproject urgent. Het sociaal restaurant vond nog enige tijd onderkomen bij het Vlaams Fonds voor de Integratie van Kansarmen (VFIK).

De heroriëntatie van dit fonds in het SIF, de grondige demografische verschuivingen in de Bijstandswijk en de matige belangstelling van de Overheid om dit model van armoedebestrijding te honoreren bracht een ernstige malaise te weeg. Een poging om naast de traditionele oudere en

gesetelde doelgroep een nieuw potentieel aan te boren via jongeren – politiek vluchtelingen – veroorzaakten interne spanningen. De verhuus van de Buurtwinkel naar de Anneessenswijk betekende het definitieve einde van dit project.

Vrouwenemancipatiecentrum Camelia.

In dat opzicht had het emancipatiecentrum Camelia meer geluk. Dit initiatief ontstond in feite als uitloper van de projectdynamiek in de Begijnhofwijk die was opgestart rond de ouderenwerking en al vlug, begin jaren '90 uitwaaiende naar activiteiten rond de sociale woningbouw in de Houthulstbos- en Timmerwerfkaai. Hierin ontstond een huurderswerkgroep, voornamelijk bestaande uit vrouwen. Deze werkgroep verruimde haar activiteiten en riep een wijkgerichte ontmoetingsplaats in het leven. In 1997 wordt Camelia als zelfstandige vzw boven de doopvont gehouden. Ter ontlasting van het opbouwwerk worden middelen gezocht in het minderhedenbeleid. Momenteel is Camelia een belangrijk steunpunt van het lokaal integratiecentrum Brussel stad, met nauwe banden met het opbouwwerk in de Begijnhofwijk.

Leopold II-laan.

Samen met de Noordwijk, het Europakwartier en de omgeving van het Zuidstation is de as van de Leopold II-laan het strategisch knooppunt waarrond de herwaardering van de Brusselse binnenstad zich naar het eind van de jaren '80 gaat uitkristalliseren. De afbraak van het viaduct en de heraanleg van de laan zowel onder- als bovengronds trekken een nooit geziene speculatie in het vastgoed op gang. Eigenaars van woningen krijgen promotoren over de vloer die grote bedragen op tafel leggen om deze eigendommen te verwerven.

Tegelijk past dit in een strategie om het kantoor-areaal op en rond de Leopold II-laan drastisch uit te breiden. Vanuit de overweging dat de bewoners na de bouw van het viaduct jarenlang aan hun lot werden overgelaten en nu na de afbraak ervan tegen betaling (waar het eigenaars betreft) dreigen verdrongen te worden, besluit het opbouwwerk tot een verzet tegen deze gang van zaken. Dit verzet culmineert in een groots opgevatte tentoonstelling rond een alternatieve toekomst voor de Leopold II-

laan (1989). Tevergeefs echter. Economische en gemeentelijke belangen lijken nog steeds met mekaar verstrengeld zodat het bij deze strijd van bewoners in feite gaat om een ongelijke strijd en een achterhoede gevecht waarin speculanten grotendeels hun slag thuishalen.

In dergelijk project botst het opbouwwerk op de limieten van zijn ambities. Anderzijds kan niet worden ontkend dat bewonersondersteuning via tijdige informatie deze wel sterker doen staan in onderhandelingen en het onderste uit de kan kunnen halen in het overigens niet te sturen proces.

Met de Noordwijk eerst, daarna de Leopold II-laan en nog later de genoemde wijken in het Leopolds-kwartier en rond het Zuidstation is in Brussel terug aangeknoopt met het tijdperk van grootschalige en geplande wijkontwikkeling. Dit heeft niet enkel te maken met stadsociologische processen die zich internationaal doorzetten (nieuwe stedelijkheid en de herontdekking van de binnenstad) maar ook met het samenvallen in Brussel met de institutionele hervormingen (1989) die een eigen beleid mogelijk maken en inderdaad aan de basis liggen van een hausse aan stadsontwikkelingsplannen en wijkontwikkelingsinitiatieven vanaf het begin van het laatste decennium van de vorige eeuw.

RisoBrussel heeft deze evolutie niet afgewacht om haar eerste passen daarvoor in de sociale wijkontwikkeling te zetten.

Onderweg naar sociale wijkontwikkeling: economische projecten en sociaal beheer van woningen.

Economie en tewerkstelling.

Dat het zwaartepunt van de werking lag op dienstverlening in de welzijnsfeer en op het vlak van huisvesting en ruimtelijke ordening, deed RisoBrussel de ogen niet sluiten voor een essentieel element in de armoedeproblematiek: het gebrek aan inkomen door uitsluiting uit of afwezigheid op de arbeidsmarkt. Slechts vanaf het meerjarenplan (1991-1996)

wordt dit besef vertaald in enkele projecten waarvan verwacht werd dat ze de specifieke (en beperkte) bijdrage van het opbouwwerk aan het crisisdebat zouden kunnen honoreren.

Project wonen-werken in de Gierstraat.

Via het werkproject wonen-werken konden telkens een 15-tal langdurig werklozen vanuit OCMW-Brussel werkervaring opdoen in een renovatie-project van de Brusselse Haard (blok Gierstraat, 65 panden) dat in verschillende fasen verliep. Een minderheid van deze mensen vond achteraf werk. Enkele stroomden door naar andere opleidings-initiatieven.

Bedoeling was ook dat deze mensen geherhuisvest zouden worden in de gerenoveerde woningen. Dit werkdoel werd maar zeer ten dele gerealiseerd omdat het opbouwwerk geen greep kreeg op het toewijzingsbeleid van de huisvestingsmaatschappij waarmee zijn afhankelijkheid in samenwerkingsverbanden nogmaals werd onderstreept.

Het strijkwinkelproject.

In 1992 werd het opstarten van een kleinschalig bedrijf in overweging genomen. Het zou gaan om een tewerkstellingsproject met en voor vrouwen en het geheel werd uitgewerkt in de richting van een strijkwinkel. Aan de start gingen 2 jaar van intens onderzoek naar haalbaarheid, rendabiliteit en toestand van de markt vooraf.

De lat lag hoog want er werd uitgegaan van een zelfbedruipend project, zonder loonsubsidiëring, terwijl men toch wou rekruteren onder personeel dat omwille van sociale omstandigheden begeleiding behoeft. Het bedrijf heeft 2 jaar gewerkt en moest er uiteindelijk om redenen van rendabiliteit mee ophouden. Vele oorzaken liggen aan de basis van dit mislukken, waaronder: een moeilijke doelgroep, een vijandige sector van de wasserijen, een onvoldoende grote vraag, het afwezig blijven van overheidsmaatregelen die de vraag hadden kunnen stimuleren.

Tegenwoordig zijn er meerdere strijkwinkels werkzaam. In dit opzicht heeft de strijkwinkel van RisoBrussel als pionier de wet van de remmende voorsprong moeten ondergaan.

Het initiatief was ook leerzaam omdat het besef

groeide dat bedrijfslogica en opbouwwerklogica twee andere werelden zijn. Vandaar de beslissing om zich niet meer in economische initiatieven te begeven, tenzij om in een samenwerkingverband de link te leggen met de achtergestelde, laaggeschoolde doelgroepen.

Daarnaast heeft RisoBrussel door vanaf 1996 een halftijdse staftijd vrij te stellen een belangrijke impuls gegeven aan de oprichting van het huidige Overleg van Opleidings- en Tewerkstellings-initiatieven (OOTB).

Foto: Michel Demol
Het multi-culturele buurtfeest in de Begijnhofwijk (Chicagowijk).

Sociale begeleiding en buurtbeheer.

Vanaf 1989 zet RisoBrussel haar eerste passen in het werkingsconcept van buurtbeheer en sociale begeleiding. Het kader is de sociale huisvesting en het werk speelt zich af in de driehoek tussen opbouwwerker, huurder en verhuurder (beheer van de huisvestingsmaatschappij) rond 3 assen: de materiële woonomstandigheden, de relatie huurder-verhuurder en het samenleven tussen

huurders onderling, datgene wat men later sociale cohesie zal noemen.

Het eerste project gaat van start in de sociale hoogbouwwijk Peterbosspark waar de werkpunten zich concentreren op het opzetten van een sociale huurdersvereniging, de realisatie van een overlegstructuur met huisvestingsmaatschappij ASSAM en de ondersteunende buurtanimatie i.f.v. buurtvoorzieningen. Hieruit groeide een permanente samenwerkingsovereenkomst met ASSAM en werd het terrein voorbereid voor de kinder- en jongerenwerking Peterbos.

Op vraag van het bestuur van de Brusselse Haard startte RisoBrussel i.s.m. Comité générale d'action des Marolles (CGAM) uit de Marollen in 1991 een eerder grootschalig project in de Brusselse binnenstad. Bedoeling was, over een periode van 5 jaar in 5 blokken van de huisvestingsmaatschappij te starten met een project Sociaal beheer woningen Brusselse Haard (Accompagnement sociale). Een equipe van 4 animatoren ging volgens hoger beschreven principes aan de slag. Uiteindelijk was van preventieve aard: door responsabilisering van bewoners onveiligheid in en rond de blokken verhogen en samenleven bevorderen.

Jammer genoeg liep het project schipbreuk op intern verzet binnen de administratie van de Brusselse Haard. Na goed 1 jaar maakte de voorzitter aan de samenwerking abrupt een einde. Hierop besloot RisoBrussel in eigen beheer dit werkmodel verder uit te testen in de Begijnhofwijk. De blokken Houthulstbos en vooral Timmerwerfkaai werden het toneel voor een huurderswerking in een periode van grote onzekerheid en veranderingen: de renovatie van beide complexen en alle ongemak dat dit met zich meebrengt inzake voorlopige herhuisvesting, aangepaste appartementen voor grote gezinnen, verhoogde huurprijzen en beheer van woningen in een periode volgend op de renovatie.

Er werden tevens ervaringen opgedaan met de mogelijkheden en beperkingen van de werking van een huurdersadviesraad. Deze ervaringen werden aangebracht in het debat rond de ordonnantie op huurdersadviesraden (2000).

Foto: Michel Demol
Peterbosspark, RisoBrussel en Assam als pioniers te Brussel in het sociale buurtbeheer.

Opbouwwerk gefocust op leefbaarheid en sociale wijkontwikkeling.

In de loop van de jaren 90 zien we bij de overheid een toenemende interesse voor de wijkaanpak of het gebiedsgerichte denken in het beheer van maatschappelijke problemen. De herwaardering van vervallen stadswijken wordt prioritair, ook vanuit politiek oogpunt omdat verloedering en onveiligheid knagen aan de democratische grondslagen van het bestel. Stedenbeleid, al dan niet in relatie met armoedebestrijding en preventie van onveiligheid staat hoog op de agenda en met dat doel voor ogen worden fondsen vrijgemaakt en programma's opgezet. Ook het Brussels Hoofdstedelijk Gewest doet zijn duit in het zakje. Nu het Gewest over een eigen parlement en executieve beschikt kent de globale stadsplanning, via Ontwikkelings- en bestemmingsplannen, hoogtijdagen. Met de hulp van de Europese Federale en Gewestelijke Overheden worden programma's opgezet waaronder de meest gekende: wijkcontracten, initiatiefwijken Urban, SIF, ... Bedoeling is op een integrale en geïntegreerde wijze in samenspraak met de bevolking aan wijkontwikkeling te doen, ten einde de wijken te revitaliseren en de leefbaarheid te verhogen. In het begrip leefbaarheid vallen drie domeinen te onderscheiden: de fysieke kwaliteit van de woonomgeving, de sociale samenhang / cohesie en – niet opmerkelijk in deze tijd – veiligheid. De acties moeten transversaal zijn en overheden onderling en met privé-initiatief in netwerken bijeenbrengen teneinde een surplus, een synergie te realiseren.

De projecten van RisoBrussel in de periode 1996-2001 zijn uiteraard getekend door deze evoluties, al was het maar dat de gebiedsgerichte en bewonersgerichte aanpak van maatschappelijke problemen essentieel zijn voor het bedrijven van opbouwwerk. Dit betekent niet dat ze deze evoluties heeft ondergaan, en wel om twee redenen.

Ten eerste dacht RisoBrussel reeds in de tweede helft van de jaren tachtig in termen van wijkontwikkeling. Actief denk- en praktijkwerk kan dit staven. Zich bewust van het feit inzake stedelijke ontwikkeling met een scharnierpunt te maken te hebben werd in 1989 een studiedag georganiseerd rond Stads(v)lucht maakt vrij. Daarin speelde de

nieuwe stedelijkheid reeds prominent een rol. In dat zelfde jaar vond een studiebezoek plaats in Noord Frankrijk, geconcentreerd op het daar gangbare grote stedenbeleid Développement Social des Quartiers (DSQ). In 1991 volgde een nieuwe studiedag en een speciaal nummer van Opbouwwerk Brussel rond Buurtontwikkeling. Hierin werd ondermeer aandacht besteed aan de eigen praktijk, meer specifiek het DSQ-project in de Anderlechtse Kuregemwijk. Dit project, gecoördineerd door RisoBrussel, mikte op de realisatie van een samenwerkings- en overleg-model voor Kuregem, teneinde de sociale achterstand in de wijk op te heffen. Dit vrij ambitieus project, dat uiteindelijk een 4-tal jaar zou lopen was geconcentreerd op een sociaal buurtontwikkelingsprogramma met diverse deelprojecten. Omdat er toen nog geen Belgische budgetten voor stedelijke ontwikkelingsprojecten voorhanden waren, dreef dit op Europese steun. Dit project bracht een nieuwe dynamiek in de wijk, zette Kuregem terug op de Anderlechtse landkaart maar is toch opnieuw op de klippen gelopen van de complexe Anderlechtse beleidscultuur en administratieve onwil om uitgesloten paden te verlaten. De betrokkenheid van lokale verenigingen was wel groot. Waar bewoners aanvankelijk enthousiast reageerden, bekoelde dit door het uitblijven van visuele realisaties.

Ten tweede heeft RisoBrussel er altijd op toegezien haar visie op wijkontwikkeling en leefbaarheid te verankeren in een maatschappij opvatting, gestoeld op rechtvaardigheid en solidariteit met de uitgesloten. Wijkontwikkeling is sociale wijkontwikkeling. Daaraan gekoppeld leeft het bewustzijn dat leefbaarheid en leefbare wijken bij uitstek normatieve begrippen zijn die niet door iedereen op een zelfde manier ingevuld worden. Of een bepaalde opvatting zich doorzet heeft te maken met macht.

Wat nu volgt is een poging om het projectwerk van RisoBrussel van voor en na de eeuwwisseling te ordenen volgens de indeling die we hoger het begrip leefbaarheid meegaven. Hierbij maken we abstractie van een aantal projecten die eerder werden vermeld en nog steeds actueel zijn.

Fysieke kwaliteit van de leefomgeving.

In vrijwel alle territoria (opbouwwerkgebieden)

waarbinnen RisoBrussel een werking ontplooit, liepen of lopen er wijkcontracten en soortgelijke programma's. Eén van de hoofdtaken van de opbouwwerker is er zorg voor te dragen dat bewoners de programma's mee richting kunnen geven in de voorbereidingsfase (opmaak basisdossier) en tijdens de uitvoering (via de Plaatselijke Commissie voor geïntegreerde ontwikkeling). Niet zelden spelen ze een specifieke rol in projecten die betrekking hebben op het sociaal luik van de wijkcontracten. Opbouwwerkers volgen ook met bijzondere aandacht de ontwikkelings- en bestemmingsplannen die de Brusselse wijken naar de toekomst vorm moeten geven.

Verder zijn er een groot aantal punctuele acties in verband met de heraanleg van straten en pleinen zoals onder andere: heraanleg Antwerpsesteenweg (Noordwijk), Herzieningslaan (Anderlecht), Pantseretroepensquare en Hooikaai (Begijnhofwijk), Wauter Koexksplein (Molenbeek), park Koningin-groen (Schaarbeek), etc ...

De aanblik van wijken is een belangrijk element in de mate waarin een wijk op leefbaarheid scoort. Properheidsacties staan dus hoog op de agenda en dus werden in het recente verleden punctuele

acties op touw gezet (opkuisacties, properheidsmanifest, gescheiden huisvuilophaling). Meer positief worden ook inspanningen geleverd om de wijken te verfraaien, o.a. via bloemenacties. Daar verloedering een belangrijke factor is in het tot stand komen van subjectieve gevoelens van onveiligheid zit dergelijk werk op de wip naar wat we hier gemakshalve veiligheidsprojecten noemen.

Preventie van onveiligheid.

Een episode, die zich weliswaar afspeelde in de periode 1991-1996 maar een grote invloed heeft uitgeoefend en nog altijd uitoefent mag in dit overzicht van 20 jaar RisoBrussel niet ontbreken: de projecten rond preventie van onveiligheid, in diverse gemeenten: in het kader van het veiligheidscontract (nu samenlevingscontract). Ook in deze materie heeft RisoBrussel een voortrekkersrol vervuld.

Wellicht werd deze rol gehonoreerd toen in 1994 een project van RisoBrussel in de Begijnhofwijk (rond properheid) genomineerd werd voor de Hein Roethofprijs.

Bewoners zetten op een speelse wijze hun buurt in de verf.

Foto: Michel Demol

Deze episode begon met een gedegen verkenning van de problematiek via een studie in samenwerking met de Vrije Universiteit Brussel. De titel van de studie *Criminaliteits-preventie en een ontwerp van een lokaal preventiemodel* toonde meteen al de weg aan waar het om ging: een alternatief uitwerken voor het op repressie steunende veiligheidsdenken en een zoektocht naar de intrinsieke merites van het opbouwwerk, een zoektocht naar de preventieve waarde van het opbouwwerkmodel vanuit de intuïtie dat responsabilisering van bewoners in hun leef- en woonomgeving en hoe hen de mogelijkheden verschaffen deze mee te sturen een groot preventief gehalte heeft. Zowel in Brussel stad (buurt-overlast Begijnhofwijk), Schaarbeek (Meldingspunt Brabantwijk) als Anderlecht (City- en fan coaching) werden projecten uitgewerkt. Ook werden deze projecten in relatie gebracht met de reeds bestaande inspanningen op het vlak van sociale begeleiding (cfr. supra).

De jongerenwerking Peterbos, die momenteel reeds een erkenning bezit als MWKJ en dus verzelfstandigd zal worden is uit deze kruisbestuiving (vanuit de thematiek jongeren „overlast”) ontstaan. Blikvanger in deze zijn de meisjeswerking en zaalvoetbal Peterbos United (vanaf 1987) en het project buurtvaders. Ook werd een uitstapje gedaan naar veiligheid binnen en buiten de schoolpoort, via een intensieve begeleidings- en adviseringsopdracht in de Anderlechtse Providence-school.

Helaas moet hier opnieuw en niet voor de eerste keer gewezen worden op diverse gemeentebesturen in de rol van onbetrouwbare partners. In 1996 werd RisoBrussel voor bewezen diensten bedankt, behalve in Schaarbeek waar nog altijd het Meldingspunt Brabantwijk actief is.

Diversiteit, sociale cohesie en sociaal-artistieke interventies.

In de Brusselse wijken, gekenmerkt door diversiteit en getekend door interne spanningen en tegenstellingen wordt het samenleven danig op de proef gesteld. Ook deze niet-materiële, communicatieve factoren beslissen over de mate van leefbaarheid in een wijk en zijn volwaardig onderdeel van een „wijkontwikkelingsprogramma”.

Vanuit de optiek „diversiteit in verbondenheid” heeft RisoBrussel in een recent verleden een veelvoud aan activiteiten ontplooid die allen op hun manier getuigen van een positieve benadering waar het de potenties van een wijk betreft en die zich er op toe leggen, in een voor bewoners toegankelijke vorm, het vreemde in de andere meer vertrouwd te maken.

Een opsomming kan hier volstaan, gaande van de meer traditionele buurtfeesten, over manifestaties waar de brug tussen het verleden en het heden van de wijk wordt gelegd (bvb. Van Kassei tot Noordwijk - fototentoonstelling) tot artistieke wijk-parcours en sociaal-artistieke en communicatieve projecten. Voorbeelden hiervan zijn: Parcours van ratten en muizen, Nord Gazet (Noordwijk); Alternatief en artistiek Anneessens; Kunstig Kuregem, Videopeople; De constructie van Limiet-Limite (Brabantwijk), wijkgids Brabantwijk.

Over oude en nieuwe uitdagingen

RisoBrussel werd op 23 september 1983 boven de doopvont gehouden. Ze was een onderdeel van de herstructurering in de samenlevingsopbouw, een poging van toenmalig cultuurminister Poma om het landschap van het buurt- en opbouwwerk in Vlaanderen en Brussel grondig te herschikken.

Deze herstructurering was in hoge mate een beweging van bovenuit, een, ondanks veel en mateloos overleg, aan het werkveld opgelegde zaak. Zodoende kwam RisoBrussel terecht in een omgeving waarin niet iedereen deze combinatie voor 100 % zag zitten, zeker als dat voor gevolg zou hebben dat dit voor een bestaande traditie een tabula rasa zou betekenen. Niet alleen subjectief maar ook objectief gezien ging er, vanuit het standpunt van wat er zich in de stijgbare pioniersjaren van de jaren 70 ontwikkeld had, van dergelijke Risoconstructie een bedreiging uit en wel op 2 vlakken. Riso was bedoeld om het in de ogen van het beleid versnipperd basisinitiatief te hergroeperen via de pooling van personeel in 1 vzw. Daarmee haal je natuurlijk het belangrijkste draagvlak van bestaande vzw's onderuit. Er is echter meer: Riso werd opgedragen het bestaande

werk methodisch te revolutioneren: de multidimensionele, in de tijd niet beperkte aanpak van het buurtwerk dient te worden ingeruild tegen het in de tijd afgebakende, aan doelstellingen onderworpen en streng gefaseerde *projectmatig* opbouwwerk. Hierbij leek er trouwens meer aan de hand dan het louter van schouder verwisselen van het spreekwoordelijk (methodisch) geweer. Men zag hierin een machtsgreep van zakelijkheid en technocratie ten nadele van een op ideologie gebaseerd engagement. Wat er ook van zij, RisoBrussel ging her en der over de tong als een „baksteen”, als een „toevallig samengestelde constructie waar geen nood aan is”. Dat is uiteraard niet de meest gunstige uitgangspositie voor een beginnende organisatie en een nieuwe en argeloze equipe. Vandaar een ander gezegde uit die tijd: Riso is een risico ...

De beginjaren stonden dan ook in het teken van een zoeken naar een werkbaar en vruchtbare synthese van het positieve dat vernieuwing en traditie te bieden hadden.

Na al die jaren is de spanning tussen buurtwerk en projectmatig opbouwwerk blijven bestaan. Het besef was al vlug aanwezig dat het hier geen of/of betrof maar een noodzakelijke en / en. Opbouwwerk, en a fortiori opbouwwerk met kansarme groepen kan niet zonder permanente structuren in het veld. Dat over het hoofd zien is het kind met het badwater weggooien, betekent zoveel als een hypotheek leggen op de slaagkansen van het opbouwwerk zelf. Jammer genoeg is dit besef tot op vandaag bij het beleid maar matig doorgedrongen. De druk uit de sector om buurtwerkingen, of basischakels, of geïntegreerde wijkwerkingen of hoe je die dingen ook mag noemen op een structurele basis gesubsidiëerd te krijgen was niet succesvol.

De kwestie van de pooling is tot nader orde geen punt meer omdat bestaande instellingen al vrijwel onmiddellijk zelf de keuze konden maken, zij het dat voor de onafhankelijkheid een prijs onder de vorm van een 90%-subsidie diende te worden betaald. Toen ze aantrad begin '84 was RisoBrussel een vrij kleine organisatie met 6 werknemers (waaronder 2 opbouwwerkers). Daarnaast opereerden vier autonome instellingen (Buurtwerken De Kassei, Noordwijk, Molenbeek en opbouwwerk De Brug) en 2 zgn. Tijdelijke werkgemeenschap-

pen van de toenmalige Nederlandstalige Cultuurcommissie (NCC) (Het Rad en De Goede Lucht). In 1985 maakte de werkers van vzw De Kassei de overgang naar RisoBrussel, enkele jaren later gebeurde iets gelijkaardigs voor Buurtwerk Noordwijk. Buurtwerk Molenbeek en opbouwwerk De Brug verkozen autonoom te blijven, een mogelijkheid die ook met het in voege trede van het decreet op het maatschappelijk opbouwwerk (1991) open bleef. Tot op vandaag zijn er samenwerkingsafspraken tussen beide instellingen en RisoBrussel.

Het buurtwerkbeleid van de NCC culmineerde in 1986 met de oprichting van nog bijkomende tijdelijke werkgemeenschappen (De Havenwijk en De Kleine Molen). Het was de bedoeling dat deze, samen met de reeds genoemde, rond 1988 zouden opgenomen worden in het personeelskader van RisoBrussel en dus voor decretale betoelaging vanuit Vlaanderen in aanmerking zouden komen. Uiteindelijk is deze operatie slechts halverwege geraakt en gingen er van de 4 arbeidsplaatsen 2 teloor. Een optelsom leert dat begin jaren negentig RisoBrussel de beschikking had over 7 opbouwwerkers in vast dienstverband (in totaal 11 decretale werkers). Daarin is tot op heden geen verandering gekomen.

De meest recente personeelsuitbreiding in Vlaanderen via de regularisering van DAC'ers (in het kader van het Vlaams Intersectoriaal Akkoord 2001-2005) ging tot nog toe aan Brussel voorbij. Hiermee is gezegd dat het potentieel waarover het opbouwwerk in Brussel nu kan beschikken, in feite ook al in de beginjaren aanwezig was. Dit is trouwens een constatacie voor het Vlaamse opbouwwerk in zijn geheel. Het altijd opnieuw aandringen van het werkveld bij de overheid voor een substantiële verhoging van de budgetten via een programmering die de „behoeften aan bewonersparticipatie” zou dekken viel telkens in dovemansoren. Dit zegt uiteraard iets over beleidsprioriteiten, net zogoed als de laattijdige decretale regelgeving daar iets over zegt: die kwam er pas in 1991. Een typisch voorbeeld van die lage beleidsprioriteit, van het feit dat opbouwwerk eerder als een luxe werksoort wordt beschouwd waar de burger niet op zit te wachten blijkt nog altijd uit het negatief advies van de inspectie van Financiën t.a.v. het decreet. Daar heette het dat

„een grondige kritische doorlichting en afweging ten aanzien van andere expansieve sectoren van de welzijnszorg absoluut noodzakelijk is alvorens men deze sector bij decreet wil vereeuwigen.” Een zelfde stiefmoederlijke behandeling bleek trouwens ook uit de zeer recente plannen voor een fusie van het opbouwwerk met de minderhedensector, plannen waar we in dit kader niet moeten blijven bij stilstaan omdat ze ondertussen samen met de verantwoordelijke minister werden afgevoerd.

Vermits het in deze context niet de bedoeling kan zijn naar een klaagzang af te glijden moet gezegd dat RisoBrussel in deze situatie niet bij de pakken bleef zitten. RisoBrussel is er steeds als de kippen bij geweest om voor het realiseren van haar ideeën een beroep te doen op aanvullende projectsubsidies, hetzij in programma's ter opslorping van de werkloosheid, hetzij via allerlei fondsen die vanaf de beginjaren 90 in toenemende mate focusten op de herwaardering van achtergestelde buurten (via kansarmoedebestrijding, veiligheid, sociaal-artistische projecten, projecten sociale cohesie). Zo bekeken gaat het in RisoBrussel momenteel niet over 11 maar over 28 personeelsleden waarvan het merendeel dan wel in tijdelijke projecten. Van dergelijke projecten gaat organisatorisch veel (negatieve) druk uit, zowel inzake het voeren van een constructief personeelsbeleid als het over een langere periode kunnen beantwoorden aan verwachtingen en behoeftes van cliënten. Verder moeten deze projecten zich inschrijven in de criteria van de opdrachtgever. Deze is niet zelden vooral geïnteresseerd in meetbare effecten en resultaten op korte termijn, wat niet altijd in overeenstemming te brengen is met de tijd die vereist is om op het ritme van bewoners veranderingsprocessen te realiseren en te begeleiden.

Er komen nog andere uitdagingen om de hoek kijken. Zowel de federale als de Vlaamse als de Brusselse overheid maken naar lokale overheden middelen vrij voor het voeren van een stedenbeleid via projecten. Bewonersbetrokkenheid en interactieve beleidsvoering gelden als belangrijke criteria bij de realisatie van projecten. Deze gegevens hebben de „proliferatie” van een opbouwwerkachtige aanpak buiten de sector samenlevingsopbouw in een stroomversnelling gebracht. De sector is in toenemende mate één speler naast

andere spelers op een markt waar het oordeel over de expertise en de kosten daaraan verbonden over samenwerking beslissen. Zelfs in een periode zoals nu waarin de concurrentie nog niet zo hard speelt (lees: het opbouwwerk kan zijn diensten makkelijk verkopen, meer zelfs, de lokale overheid kijkt nog altijd in de eerste plaats in de richting van het opbouwwerk - in Vlaanderen althans, in Brussel is dat een ander paar mouwen waarbij we niet alleen denken aan de gemeentes) komt het zelfbeeld van het opbouwwerk wel eens onder druk te staan. Wat doet het opbouwwerk met de verwachting van opdrachtgevers om inzake directe bewonersondersteuning te gaan bemiddelen tussen diverse belangen eerder dan het ondersteunen en verdedigen van specifieke belangen (van kansarme groepen)? Gaat het opbouwwerk in op de vraag om naast of in de plaats van directe bewonersondersteuning netwerkontwikkeling tussen organisaties te gaan begeleiden? Voor zover hierin tegengestelde posities geïmpliceerd liggen is dit bron van extra druk. En verder: in een situatie waarin het opbouwwerk zich inschrijft in de regie van een opdrachtgever, wordt ook de autonomie in de discussie geworpen. Vooral dat vasthouden aan die goed begrepen autonomie vergt nogal wat moed en doorzettingsvermogen. Het alternatief voor beleidsvriendelijk opbouwwerk waarmee men zich van „maatschappelijk belang” en „achting” en het predikaat van „volwaardige gesprekspartner” verzekert, is inderdaad niet zo aantrekkelijk want het betekent niet zelden werken in de marge, kunnen omgaan met beleefd stilzwijgen en andere vormen van negatie en à la limite het verwijt moeten trotseren dat men zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid niet neemt.

Jaren verstrijken maar uitdagingen blijven. Kwam het er in 1983 voor RisoBrussel op aan zich als organisatie een plaats te verwerven, dan is in 2003 de bestaansreden en positie van het opbouwwerk in het geding. Zijn ziel niet verkopen en tegelijk niet in fundamentalisme vervallen: het is voorwaar geen gemakkelijke opdracht.

Alain Storme is stafmedewerker bij RisoBrussel.

Inhoud & Colofon

Editoriaal.	3
Over ondergewaardeerd buurtwerk en overvraagd opbouwwerk.	5
Is het opbouwwerk mee in evolutie?	7
Dansen op het slappe koord, tussen drie (h)euvels	10
Strijkwinkel Faut le Fer onderging de wet van de remmende voorsprong.	13
De verblindende kracht van sociaal kapitaal.	15
De (te) stille kracht van het opbouwwerk.	17
Tussen markt, staat en bevolking. Opbouwwerk in tijden van vermarkting.	19
RisoBrussel blaast twintig kaarsjes uit.	22
Rechtvaardig Inventief Solidair en Ondernemend: de Brusselaars tot hun recht laten komen.	23
Lekker taart smullen, maar met pijn in de buik.	25
Van strijkwinkel tot straattegels.	27
Peterbospark: privaat-publieke samenwerking in de Brusselse realiteit.	29
Bij twintig jaar RisoBrussel.	31
20 jaar projectmatig opbouwwerk in Brussel.	33

Opbouwwerk Brussel wordt uitgegeven door het Regionaal Instituut voor de Samenlevingsopbouw te Brussel, Antwerpsesteenweg 295, 1000 Brussel
Tel.: (02) 203 34 24, Fax: (02) 203 50 64, E-mail: info@risobrussel.be, Website: www.risobrussel.be

© ® 2003 RISOBRUSSEL - Nr 79 Jaargang 19

Artikels:

Manu Aerden
Rik Baeten
Adelheid Byttebier
Rohnny Buyens
Anjes Goris
Peter Goris
Maarten Loopmans
Albert Martens
Omer Mommaerts
Luc Notredame

Jean-Louis Pirotin
Alain Storme
M.-Th. Vandermeersch
Kristien Vermeersch
Eric Verrept
Bernadette Vriamont

Foto kافت:
Michel Demol

Tekstverwerking:

Kristel Van der Borgh

Eindredactie:

Alain Storme

Vormgeving & lay-out:

Michel Demol

Drukkerij: ACCO

